

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Pro gradu -tutkielma
Maantieteen maisteriohjelma
Ihmis- ja kaupunkimaantiede ja alueellinen suunnittelu

LAHDEN RUUHIJÄRVEN MAISEMASELVITYS
– MAISEMA OSANA MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUA

Niko Mäkinen

2019

Ohjaaja:
Pia Bäcklund

HELSINGIN YLIOPISTO
MATEMAATTIS-LUONNONTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
GEOTIETEIDEN JA MAANTIETEEN LAITOS
MAANTIEDE

PL 64 (Gustaf Hällströmin katu 2)
00014 Helsingin yliopisto

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department Geotieteiden ja maantieteen laitos	
Tekijä/Författare – Author Mäkinen Niko Kristian			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Lahden Ruuhijärven maisemaselvitys – Maisema osana maankäytön suunnittelua			
Oppiaine /Läroämne – Subject Maantiede – Ihmis- ja kaupunkimaantiede ja alueellinen suunnittelu			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika/Datum – Month and year Helmikuu 2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 62 s. + liitteet	
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Maisemaselvitykset ovat keskeisiä maankäytön suunnittelua tukevia perusselvityksiä maankäyttö- ja rakennuslain (5.2.1999/132, MRL) mukaisen suunnittelujärjestelmän jokaisella kaavatasolla. Maisemien vaaliminen ja maisemavaikutusten arviointi aluesuunnittelussa ja rakentamisessa ovat ensiarvoisen tärkeitä, jotta maisemia hyödynnetään ja käytetään kestävästi myös tulevia sukupolvia ajatellen. Tämän tutkielman tarkoituksena oli laatia maisemaselvitys Lahden Ruuhijärven alueelle, joka on tarkoitus saattaa koko nykyisen Lahden kaupungin kattavan yleiskaavoituksen piiriin. Selvitys tehtiin Lahden kaupungin maankäytön osaston toimeksiantona. Lisäksi tarkoituksena oli pohtia maiseman maantieteellisyttä, maiseman tulkintaa ja luonnetta sekä maisematutkimuksen ontologisia eroja.</p> <p>Tutkielman ensisijainen menetelmä oli maisema-analyysi, jossa tutkittavan alueen maisemaa, maisemarakennetta ja maisemakuvaa eritellään ja kuvataan sekä luonnonprosessien että ihmisen toiminnan näkökulmista. Maisema-analyysiin kuului 1) lähtötietoihin tutustuminen ja tausta-aineiston kerääminen, 2) maastotyöskentely, 3) saatujen tietojen analyysi ja kuvaus sekä 4) maisematyyppien jaottelu. Lopuksi maisema-analyysissä annettiin yleispiirteisiä maiseman ja maankäytön suosituksia. Tausta-aineisto koostui aiemmasta selvityskirjallisuudesta sekä paikkatietoaineistoista. Maastotyöskentely toteutettiin kolmessa osassa.</p> <p>Maisema-analyysi tuotti tietoa Ruuhijärven luonnonolosuhteista, alueen historiasta ja nykyisestä maankäytöstä. Maaseutumaisen Ruuhijärven alue jaettiin maisemarakenteensa ja maisemakuvansa perusteella neljään maisematyyppiin, joita olivat Ruuhijärven järvikylä, Pohjoisen Ruuhijärven ja Saviteen maatalousmaisemat sekä ympäröivien metsäselänteiden alue. Maisema-analyysi päättyi tulokseen, jossa Ruuhijärven alueen jatkokehittämistä suositeltiin jatkettavan maaseudun, kulttuurimaiseman ja historiallisen kerroksellisuuden ehdoilla. Elävän maaseudun ja kulttuurimaisemien säilyminen vaativat maankäytön suunnittelulta laatua, avoimuutta ja asiantuntijuutta.</p> <p>Maiseman tulkinta ja arvottaminen on aina subjektiivista ja sidonnaista tulkitsijaan ja arvottajaan. Maisema on laaja maantieteen käsite, jonka tutkiminen ja tulkinta ei koskaan ole yksinkertaista tai yleistettävissä. Jokainen fyysistä maisemaa aistiva tulkitsee maiseman subjektiivisesti, antaen maisemalle sen henkisen ulottuvuuden ja merkityksen omien arvojensa, kokemustensa ja muistojensa ohjaamana. Fyysisesti maisemat ovat olemassa itsessään, mutta ne saavat merkityksensä ja todellisuutensa aistijansa ja tämän elämismaailman kautta. Holistinen maisemakäsitys pyrkii huomioimaan maiseman monipuolisuuden ja kahtiajakaisuuden: sekä havainnoijasta riippumattoman objektiivisen maiseman että havainnoijan luoman subjektiivisen maiseman.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Maisema, maankäytön suunnittelu, maisemaselvitys, Ruuhijärvi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited HELDA			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Science		Laitos/Institution – Department Department of Geosciences and Geography	
Tekijä/Författare – Author Mäkinen Niko Kristian			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Landscape inventory of Ruuhijärvi, Lahti – Landscape as a part of land use planning			
Oppiaine /Läroämne – Subject Geography – Human & urban geography and spatial planning			
Työn laji/Arbetets art – Level Master's thesis		Aika/Datum – Month and year February 2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 62 p. + appendices
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Landscape inventories are essential studies and reports supporting land use planning at every level of the system adequate to the Land Use and Building Act (132/1999). In spatial planning and building, protection of landscapes and assessment of impacts are vitally important for sustainable use and utilization of landscapes. The aim of this thesis is to draw up a landscape inventory of the Ruuhijärvi region, Lahti that is to be included in the new master plan, covering the City of Lahti in its entirety. The inventory was implemented as an assignment from the land use department in the City of Lahti. In addition, the aim was to discuss the geographic aspect of landscape, the characteristics and interpretation of landscape and the ontological differences of landscape research.</p> <p>The primary research method of this thesis was landscape analysis in which the landscape and its structure is being analysed and described in the study area. Both natural and human processes are taken into account. The landscape analysis included 1) collecting and analysing initial data, 2) field work, 3) analysis and synthesis of the results and 4) dividing the types of landscape. Finally, general recommendations for landscape and land use planning were drawn up. Initial data consisted of previous literature and reports together with GIS data. The field work was implemented in three periods.</p> <p>The landscape analysis produced information on natural conditions, historical events and current land use in Ruuhijärvi. The rural Ruuhijärvi was divided in four landscape types based on landscape and landscape structure. These landscape types were Ruuhijärvi Lake Village, Agricultural Landscape of Northern Ruuhijärvi and Saviste together with surrounding Forest Ridges. In conclusion, landscape analysis recommended that further development in the area should be executed in the conditions given by countryside, cultural landscape and historical layers. Maintaining the living countryside and cultural landscapes requires high quality, openness and expertise of land use planning.</p> <p>Interpreting and evaluating landscape is always subjective and dependant on the observer. 'Landscape' is a wide geographical concept and studying it is never simple or generalizable to a narrow perspective. Everyone who senses the physical landscape is interpreting it subjectively, guided by one's own values, experiences and memories – thus giving the landscape its mental dimension and meaning. Physically, landscapes exist independently, apart from the observer. But it is the observer who gives the landscape its meaning and reality. The holistic perspective aims to observe the diversity and dichotomy of the term 'landscape': both the objective landscape apart from its observer and the subjective landscape created by the observer.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Landscape, land use planning, landscape inventory, Ruuhijärvi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited HELDA			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

OSA I: MAISEMA	1
1. Johdanto	2
1.1 Maankäytön suunnittelu Suomessa	2
1.2 Maisema ja maankäytön suunnittelu	4
1.3 Tutkimuskysymykset	10
1.4 Lahden kaupungin rullaava yleiskaavoitus ja Lahden Ruuhijärven maisemaselvitysalue	10
2. Maisema ja maantiede	13
2.1 Maiseman käsitteestä	13
2.2 Maisemantutkimus maantieteessä ja maisemakäsitykset	15
3. Aineistot ja menetelmät	19
OSA II: LAHDEN RUUHIJÄRVEN MAISEMASELVITYS	24
4. Lahden Ruuhijärven maisemaselvitys	25
4.1 Lähtötiedot	25
4.1.2 Kaavatilanne	26
4.2 Maisemarakenne ja luonnonarvot	29
4.2.1 Topografia, maaperä ja kallioperä.....	29
4.2.2 Vesitalous, pienilmasto, kasvillisuus ja LUMO-kohteet	33
4.2.3 Nykyinen maankäyttö	38
4.3 Maiseman historia ja kulttuuriarvot	39
4.3.1 Maiseman kehitys (viljelymaisema, tieverkko, asutus).....	40
4.3.2 Suojellut kohteet (muinaisjäännökset, MARY- ja metsälakikohteet)	43
4.4 Maisemakuva.....	46
4.4.1 Maisematyypit ja ominaispiirteet	46
4.4.2 Liittyminen ympäröivään maisemaan; maamerkit ja näkymät	48
4.4.3 Ympäristön häiriötekijät	51
4.5 Viheraluerakenne.....	51
4.6 Maiseman tavoitteet ja maankäyttösuositukset	52
5 Johtopäätökset ja yhteenveto	56
6 Lähteet	59

OSA I: MAISEMA

” Enjoyment of the landscape is a thrill.”

– David Hockney

1. Johdanto

1.1 Maankäytön suunnittelu Suomessa

Maankäytön ja alueiden suunnittelu muuttaa jatkuvasti ympärillämme olevaa maailmaa. Miten sijoittaa taajaan asutuilla alueilla tarkoituksenmukaisesti asuinkortteleita, palveluita, työpaikkoja, liikenneväyliä, viher- ja virkistysalueita ja teollisuusalueita keskenään niin, että saavutetaan jonkinlaista tasapainoa, ja vältetään hallitsematonta ja sekavaa yhdyskuntarakennetta? Miten kuormittaa alueiden käytöllä mahdollisimman vähän ympäristöä ja ympäröiviä maisemia? Näitä kysymyksiä pohtiessa mieleeni muodostuu ajatus asiantuntevan, laadukkaan ja perusteellisen suunnittelun tarpeellisuudesta.

Maankäytön suunnittelu muokkaa ja järjestää todellisuutta – se vaikuttaa ihmisten arkipäiväiseen elämään ja elinympäristöihin hyvin pitkällä aikajänteellä, jopa vuosikymmeniä (Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 20–21). Alueet ja maisemat ovat jatkuvien muutosprosessien, myös ihmisperäisen toiminnan, alaisina. Yhä käynnissä oleva kaupungistuminen vie ihmisiä enenevässä määrin kaupunkeihin ja kasvuseuduille, jotka vaativat ympäristöstään tilaa laajentuakseen. Suuri osa suomalaisista asuu nykyään hyvin pienellä maantieteellisellä alueella (Löytönen 1999: 67). Väestölliset kasvualueet vaativat yksityiskohtaista yhdyskuntarakenteen ja maankäytön suunnittelua.

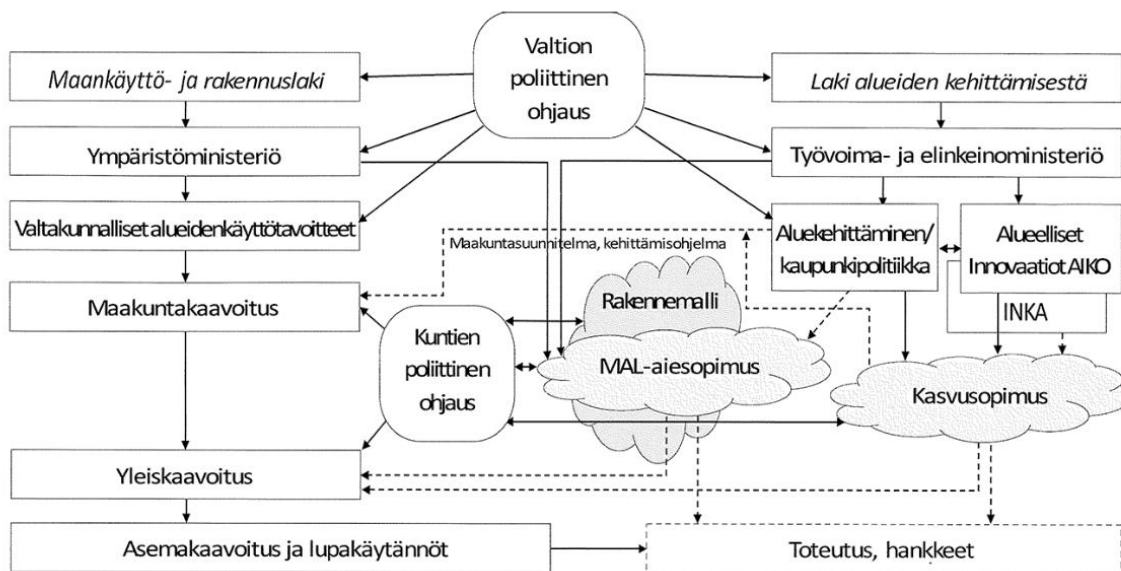
Maankäytön suunnittelua ja kaavoitusta ohjaa Suomessa maankäyttö- ja rakennuslaki (5.2.1999/132, MRL). Lain avulla alueiden käyttö ja rakentaminen pyritään järjestämään niin, että hyvän elinympäristön edellytykset täyttyvät, ja että samalla edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä (MRL 1 §). Tärkeitä yleisiä tavoitteita ovat myös osallisuuden, vuorovaikutuksen, suunnittelun laadun sekä avoimen tiedottamisen turvaaminen.

Suomalaista alueiden käyttöä ohjataan monella alueellisella tasolla aina valtiosta kuntiin, ja suunnittelujärjestelmä on hierarkkinen: valtakunnalliset alueidenkäytön tavoitteet ohjaavat kolmea kaavatasoa, jotka ovat yleispiirteiset maakuntakaava ja yleiskaava sekä yksityiskohtainen asemakaava (Kanninen & Bäcklund 2017: 18; MRL 4 §). Yleispiirteiset kaavat ohjaavat yksityiskohtaisempia kaavatasoja. Tämä oikeusvaikutteisuus tarkoittaa myös sitä, että erilaisten viranomaisten on alueiden käyttöä koskevissa toimissaan ja

päätöksissään otettava lainvoimaiset kaavat huomioon, samalla varmistuen, etteivät toimet vaikeuta kaavojen toteuttamista (MRL 32 §; 42 §). Vaikka yleispiirteiset kaavatasot ohjaavat yksityiskohtaisempaa suunnittelua, detaljikaavat syrjäyttävät yleisemmät lainvoiman saadessaan. Alueiden käytön suunnittelun keskeisiä viranomaisia ovat ympäristöministeriö, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELY-keskukset, maakuntien liitot sekä kunnat (Kanninen & Bäcklund 2017: 18–19; MRL 17–20 §). Kaavojen tulee perustua niiden merkittäviä vaikutuksia arvioivaan suunnitteluun sekä riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin (MRL 9 §).

”Kolmipäisen”, eri mittakaavatasoilla toimivan kaavoitusjärjestelmän lisäksi Suomen alueiden käyttöä ohjataan myös työvoima- ja elinkeinoministeriön taholta. TEM:in alueiden käytön ohjauksen piiriin lukeutuvat elinkeinoelämän ja kilpailukyvyn edistämisen kehittämishankkeet ja alueellinen innovaatio- ja kaupunkipolitiikka (Kanninen & Bäcklund 2017: 19). Ohjelma-perustainen alueiden kehittäminen on viimeisen 20 vuoden aikana lisääntynyt, ja näitä edustavat esimerkiksi erilaiset kehittämisohjelmat sekä maakuntasuunnitelmat ja -ohjelmat.

Erityisesti kaupunkiseututasolla ovat suunnittelussa nousseet enenevässä määrin esiin epämuodolliset suunnittelun käytännöt, jotka täydentävät virallisia ja perinteisiä maankäytön suunnittelumuotoja (Kanninen & Bäcklund 2017: 26; Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 233). Strateginen suunnittelu, kuten maankäytön, asumisen ja liikenteen MAL-sopimukset sekä erilaiset kasvusopimukset ja rakennemallit, vastaavat haasteisiin, joihin perinteisen suunnittelun resurssit eivät yksistään riitä (kuva 1) – ne myös mahdollistavat julkis-yksityisen yhteistyön sekä monitoimijuuden alueiden käytön suunnittelussa ja kehittämisessä. Toisaalta kansalaisten osallisuuden mahdollistaminen ja huomiointi saatikka julkisuusperiaatteen noudattaminen eivät ole yhtä turvattuja kuin perinteisessä, MRL:iin perustuvassa viranomaissuunnittelussa. (Kanninen & Bäcklund 2017: 21–24, 29.)

Kuva 1. Suomalainen maankäytön suunnittelujärjestelmä sekä näitä täydentävät epämuodolliset, strategisen suunnittelun käytännöt. (Kanninen & Bäcklund 2017: 26.)

1.2 Maisema ja maankäytön suunnittelu

Maisemat ovat kiinnostaneet minua jo nuoresta iästä lähtien. Itse nautin pohjoisesta järvimaisemasta – mutta on ollut mielenkiintoista huomata, miten yhtä viehättää urbaani kaupunkimiljö ja vehreät bulevardit; toista saariston aavat ulapat ja kallioiset luodot; kolmatta Pohjanmaan tasaiset peltolakeudet. Sain varsinaisen kipinän ja kiinnostuksen maisema-alueisiin toimiessani suunnittelijaharjoittelijana Lahden kaupungin maankäytön osastolla kesällä 2017. Tämän tutkielman tarkoituksena on laatia maisemaselvitys Lahden Ruuhijärven alueelle, joka on tarkoitus saada koko Lahden kaupungin kattavan yleiskaavoituksen piiriin. Lisäksi tutkielmassa pohditaan maantieteellisiä maisemakäsityksiä sekä omaa rooliani maiseman inventoijana. Toimeksiannon maisemaselvityksen laatimiseen sain Lahden kaupungilta keväällä 2018 oltuani yhteydessä Lahden kaupunginarkkitehti Anne Karvinen-Jussilaiseen, yleiskaavoittaja Sanna Suokkaaseen sekä maisema-arkkitehti Maria Silvastiin.

Tämän tutkielman ensimmäisessä osuudessa luon syventävää katsausta maiseman käsitteeseen, maantieteelliseen maisemantutkimukseen sekä maisemakäsityksiin.

Tutkielman toinen osuus koostuu itse Ruuhijärven maisemaselvityksestä, jonka tavoitteena on tarkastella yleispiirteisesti alueen maiseman ominaispiirteitä, maisemarakennetta ja -arvoja sekä osaltaan alueen nykyistä maankäyttöä. Tarkoituksena on näin antaa lähtötietoja maisema-arvoista sekä alueen olosuhteista tulevaisuuden kehittämistä ja suunnittelua ajatellen. Tutkielman lopussa on yhteenvetoa ja johtopäätöksiä selvityksen tuloksista sekä yleispiirteisistä pohdintaa maiseman tulkinnasta ja tulevaisuuden maankäyttösuosituksista alueella.

Kaikilla suunnittelujärjestelmän kaavatasoilla maisema-asiat pyritään pitämään keskeisenä osana suunnitteluprosesseja: esimerkiksi maakuntakaavaa laadittaessa kaavaan sisällytetään ja rajataan valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä rakennetun kulttuuriympäristön kokonaisuudet (Nyman 2013: 12–13). Myös yleiskaavalla on huomattava merkitys maisemaan, sillä siinä määritellään yleispiirteisesti rakentamiselle soveltuvat sekä soveltumattomat alueet.

Erilaiset inventoinnit, kuten valtakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden inventointi, pyrkivät tuomaan tietoa ja varmistamaan, että maisemansuojelu ja maisema-arvojen säilyminen on huomioitu maankäytön suunnittelussa jo valtakunnalliselta tasolta lähtien. Maiseman ja kulttuuriperinnön vaaliminen ovat sisällytetty valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, ja ne ovat sisältövaatimuksena usealla kaavatasolla (mm. Linkola ym. 2018; MRL 28 § ja 39 §; Nyman 2013). Maisema-arvot sekä kulttuuriperinnön ja luonnon arvojen vaaliminen toimivat keskeisinä intressivertailun puntareina mm. rantarakentamisessa, tuulivoimarakentamisessa ja suunnittelutarvealueiden lupaharkinnassa (MRL 73 §; 77 b §; 137 §). Maisemaa muuttavat toimenpiteet, kuten puiden kaato, voivat vaatia kaava-alueilla maisematyöluvan (MRL 128 §) – toisaalta esimerkiksi yleiskaavan maa- ja metsätalousvaltaisiksi osoitetuilla alueilla, M-alueilla, lupaa puiden kaatamiseen ei tarvita. Lisäksi muun muassa MRA 64 § edellyttää, että maston rakennus- tai toimenpide-lupahakemukseen on liitteenä selvitettävä hankkeen vaikutukset maisemaan ja naapureihin.

Christopher Pettitin ym. (2008: 3) mukaan maisemien ymmärtäminen ja hallinta on kaikessa monimutkaisuudessaan haasteellista, etenkin kun on huomioitava maisemien kestävä säilyminen myös tuleville sukupolville. Maisema-asiat ovat varsin keskeisessä asemassa

maankäytön suunnittelussa sen jokaisella tasolla aina valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista yksityiskohtaisiin asemakaavoihin saakka. Erilaiset maisemainventoinnit ja selvitykset liittävät maisema-asiat kiinteäksi osaksi suunnitteluprosesseja. Ympäristöministeriön asettamat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet pitävät sisällään edellytyksen, että alueiden käytössä ja niiden suunnittelussa on otettava huomioon arvokkaat maisema-alueet (Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2018). Maisemasasioiden huomiointi tulee juridisesti esille maakunta- ja yleiskaavan sisältövaatimuksissa (MRL 28 § ja 39 §), mikä vaikuttaa suoraan asemakaavoitukseen. Linkolan ym. (2018: 38) kokoamien havaintojen mukaan maisema-alueiden inventointi tukee esimerkiksi maakuntakaavoitusta ja linkittää kulttuuriympäristön arvojen huomioinnin yksityiskohtaisempaan kaavoitukseen.

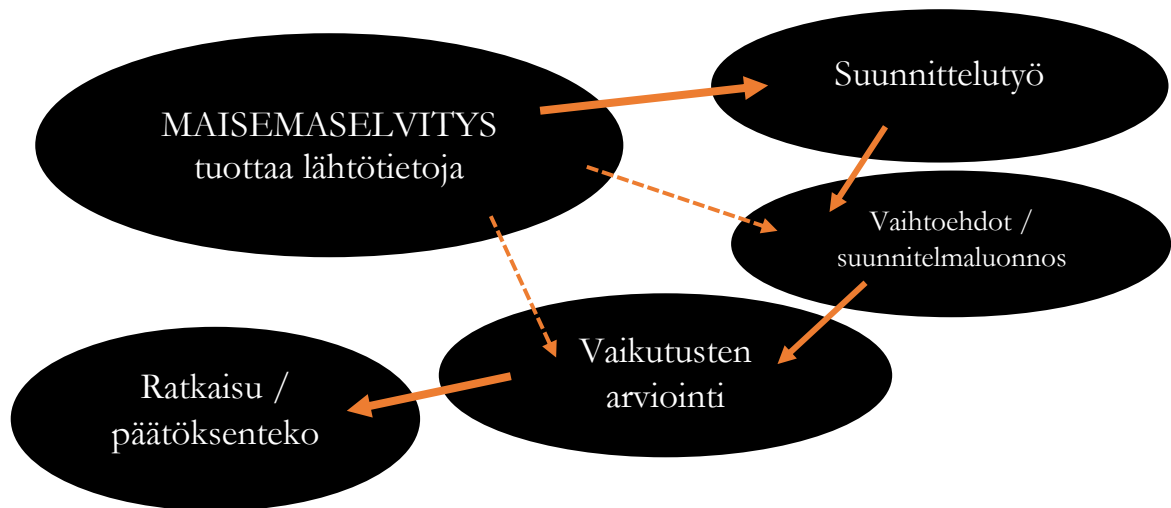
Ympäristöministeriö asetti vuonna 1992 erityisen maisema-aluetyöryhmän, joka ensi töikseen jakoi Suomen kymmeneen maisemamaakuntaan – jokainen maisemamaakunta pitää sisällään omia, erityisiä maisemallisia piirteitään. Vuonna 1995 työryhmä oli inventoinut ja rajannut maastamme 156 valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita, jotka vahvistettiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä. Maisema-alueiden luomisella pyrittiin edesauttamaan ja turvaamaan edustavien maisemien säilymistä, joihin kuuluvat esimerkiksi kulttuurimaisemiin luettavat hoidetut viljelymaisemat sekä perinteinen rakennuskanta. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet tulee merkitä ja sisällyttää maakuntakaavoihin. (Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2018.)

Suomessa tapahtui 1990-luvun jälkeen muutoksia elinkeinorakenteessa ja yhteiskunnallisissa oloissa, jotka ovat osaltaan vaikuttaneet myös maisemassa tapahtuviin muutosprosesseihin. Näistä syistä nähtiin tarpeelliseksi järjestää valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi, joka osui vuosille 2010–2015. Inventoinnit toteutettiin pääasiassa alueittaisten ELY-keskusten toimesta. Päivitysinventointi oli tarpeellinen myös siksi, että kaavoitustyö tarvitsee onnistuakseen yhdenmukaisesti analysoitua ja ajankohtaista taustatietoa arvokkaista maisema-alueista (Linkola ym. 2018: 20). Aiemmin inventoitujen maisema-alueiden nykyinen tila arvioitiin, jonka lisäksi pyrittiin löytämään uusia, aiempaan inventointiin kuulumattomia kohteita. Päivitysinventointi tuotti tulosta, ja sen päätteeksi esitettiin valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden

lukumäärän nostamista 183:een. Tähän lukeutuu joukko aivan uusia maisema-alueita, ja lisäksi entisten maisema-alueiden aluerajauksia tarkistettiin ja vanhoja poistettiin. (Linkola ym. 2018: 10.)

Laajojen maisemainventointien lisäksi laaditaan yksityiskohtaisempia maisemaselvityksiä maankäytön tai erilaisten hankkeiden suunnittelun tueksi. Perinteisen, lakisääteisen maankäytön suunnittelun lisäksi maisemaselvitykset tuovat lisäarvoa myös vapaamuotoisemmalle strategiselle suunnittelulle. MRL 9 §:n mukaisesti laadittavien kaavojen tulee perustua riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin. Selvitystarvetta voidaan arvioida tapauskohtaisesti – miten merkittäviä välillisiä ja välittömiä vaikutuksia suunnitelma aiheuttaa maisemalle – mutta maisemaselvitys on kuitenkin tehtävä aina, mikäli suunnittelusta ja sitä seuraavista toimenpiteistä voi olla haittaa maisemalle. Tällaisia laajoja, merkittäviä vaikutuksia aiheuttavia hankkeita voivat olla esimerkiksi moottoritiet, avolouhokset sekä tuulivoimalat. (Nyman 2013: 12–13.)

Maisemaselvitys – joka on myös tämän opinnäytetyön aiheena – tuottaa suunnittelun ammattilaisille lähtö- ja taustatietoja maisema-arvoista ja maisemassa tapahtuvista muutoksista ennen varsinaisen suunnittelutyön alkamista. Maisemaselvitykset mahdollistavat maisemaan kohdistuvien vaikutusten arviointia; erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja voidaan suunnittelussa punnita niin, että mahdollistetaan perinteisten ja ainutlaatuisten maisema-arvojen säilyttäminen. Maisemaselvitys kuuluu suunnittelun perusselvityksiin, jonka tulee olla avoimesti yleisön nähtävillä ja kommentoitavana – selvityksellä on siis myös osallistava ja vuorovaikutusta painottava ulottuvuus. (Nyman 2013: 12–15.) Perusteelliset selvitykset ja vaikutusten arvioinnit parantavat suunnittelun laatua – näin myös päätöksenteon ja toteutuksen laatua (kuva 2).

Kuva 2. Maisemaselvitys toimii suunnittelun lähtökohtana ja vaikuttaa suunnittelun eri vaiheissa. Kaavio laadittu Nymanin (2013) pohjalta.

Maisemaselvitykseen liittyy olennaisesti maiseman arvottamista: maiseman ekologiset, luonnon-, kulttuuriset ja historialliset arvot sekä näiden monikerroksellisuus vaikuttavat alueen ja sen asukkaiden identiteettiin. Historialliset tapahtumat, paikat ja rakennukset tuovat maisemalle symbolista ja esteettistä lisäarvoa, joka tulee huomioida suunnittelussa. Maiseman virkistysarvon tunnistaminen ja tunnustaminen vaikuttaa luonnon monimuotoisuuteen sekä ihmisten terveyteen ja elämänlaatuun. Eittämättä eri maisemilla voidaan nähdä myös vaihtelevaa taloudellista arvoa: esimerkiksi järvi- tai vuoristomaisemassa sijaitsevalla kiinteistöllä on usein korkeampi rahallinen hinta kuin lähiökaksiolla. (Nyman 2013: 17–18.)

Maiseman arvottaminen on usein hankalaa ja kontekstisidonnaista, objektivistisen ja subjektivistisen keskinäistä kamppailua. Jokaisella on yksilöllinen oikeus arvottaa ja havainnoida maisemiaan omien kokemustensa ja mieltymystensä kautta. Häklin (1999: 74, 81) mukaan maiseman kauneuden arvioiminen on aina subjektiivista, ja maisema saa muotonsa ja luonteensa aistijan subjektiivisissa kokemuksissa. Myös Litwin ym. (2017: 225) toteavat maiseman arvioinnin olevan ”puhtaasti subjektiivista”. ”Jonkun tai joidenkin maisemat” saavat Raivon (1997: 202) mukaisesti jatkuvasti uudet merkityksenantonsa, diskurssinsa ja näin myös evaluaationsa. Myös jokainen maisemaselvityksen laatija ja maisemainventoija on tutkimustyössään enemmän tai vähemmän arвориippuvainen sekä

omien kokemustensa ja tulkintojensa ohjaama, vaikka pyrkimys puolueettomuuteen olisi aito.

Maisemaselvitystä laadittaessa tavoitteena on tuottaa kattavat, selkeästi jäsennettävät lähtötiedot maisemasta, sen arvoista, ominaispiirteistä ja muutoksista – hyvä selvitys edesauttaa vaikutusten arviointia, ja asettaa suunnittelulle suosituksia ja jopa reunaehdoja sekä välittömien että välillisten maisemavaikutusten minimoimiseksi. Mielestäni maisemaselvityksessä maisema nähdään usein maisema-arkkitehtonisen näkökulman mukaisesti: maisemalla on aluesidonnainen, fyysinen rakenne, johon vaikuttavat geomorfologiset, ekologiset ja ihmisperäisen toiminnan osatekijät ja niiden prosessit (Silvennoinen 2017: 14–15). Maisemaselvitys erittelee keskeisiä maisemarakenteen tekijöitä, joita ovat maa- ja kallioperä, pinnanmuodot, vesisuhteet, kasvillisuus, ilmasto sekä maankäyttö ja rakennettu ympäristö. Nämä tekijät ja niiden keskinäinen vuorovaikutus sekä vaihtelu antavat raamit ja ominaispiirteet kunkin alueen maisemarakenteelle. (Nyman 2013: 25–26.)

Maisemaselvitys valottaa maiseman risteäviä solmukohtia, tärkeitä maamerkkejä sekä visuaalisesti ilmentyviä maisematiloja, jotka voivat olla avoimia, puoliavoimia tai suljettuja. Asiantuntijoiden eri kriteerein määrittämät ja rajaamat maisemalliset, kulttuurihistorialliset tai luonnolliset arvoalueet – kuten valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt ja luonnonsuojelukohteet suojavyöhykkeineen – saavat maisemaselvityksessä niin ikään oman, ansaitun huomionsa. (Nyman 2013: 28–29.)

Jotkin maisema-alueet tai maisematekijät ovat haavoittuvaisempia maisemahäiriöille ja maisemavaurioille kuin toiset. Maisemaselvitys auttaa tunnistamaan maisemien sietokykyä näille muutoksille ja häiriöille. Maisemahäiriö heikentää tai rikkoo maisemaa tai osaa siitä, ja on usein korjattavissa joko ajan myötä luonnostaan tai ihmisen avustuksella, maisemoinnilla. Maisemavaurio on maisemahäiriötä huomattavasti vakavampi ja pysyvämpi maisemakuvan rikkoja. Esimerkkejä maisemahäiriöistä ja -vaurioista ovat suuret voimalinjat, sorakuopat tai avohakkuut, jotka voivat olla huomattavia maisemakuvan

eheyttä tai yhtenäisyyttä tuhoavia tekijöitä. (Nyman 2013: 21–22.) Erityisen herkkät maisematilat, kuten perinnemaisemat, korkeat lakialueet ja vesistöjen rantavyöhykkeet, voivat kokea merkittävää luonnon- tai kulttuuriarvojen heikkenemistä, mikäli maiseman sietokykyä tai maisemaan kohdistuvia vaikutuksia arvioidaan puutteellisesti. Toisaalta myös maisemavaikutusten ja -haittojen arviointi voi olla subjektiivisuudessaan ongelmallista – jotakuta häiritsee, jotakuta ei. Kenen arviointi tai häiriintyminen on validi ja oikeutettu?

1.3 Tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on laatia ja tuottaa maisemaselvitys Lahden Ruuhijärven alueelle maankäytön suunnittelun tueksi. Samalla on tarkoituksena saada selvyys siitä, miten selvitys osa-alueittain rakentuu. Miten maisemaa tulkitaan? Miten maantieteellinen maisemäkäsitys vaikuttaa maiseman inventointiin? Mikä on maisemassa olennaista, mikä on oma positioni maisemakäsitysten taistelutantereella? Olenko oikeutettu tulkitsemaan maisemaa? Ovatko minun tulkintani, näkemykseni, maisemakäsitykseni ja laatimani maisemaselvitys valideja?

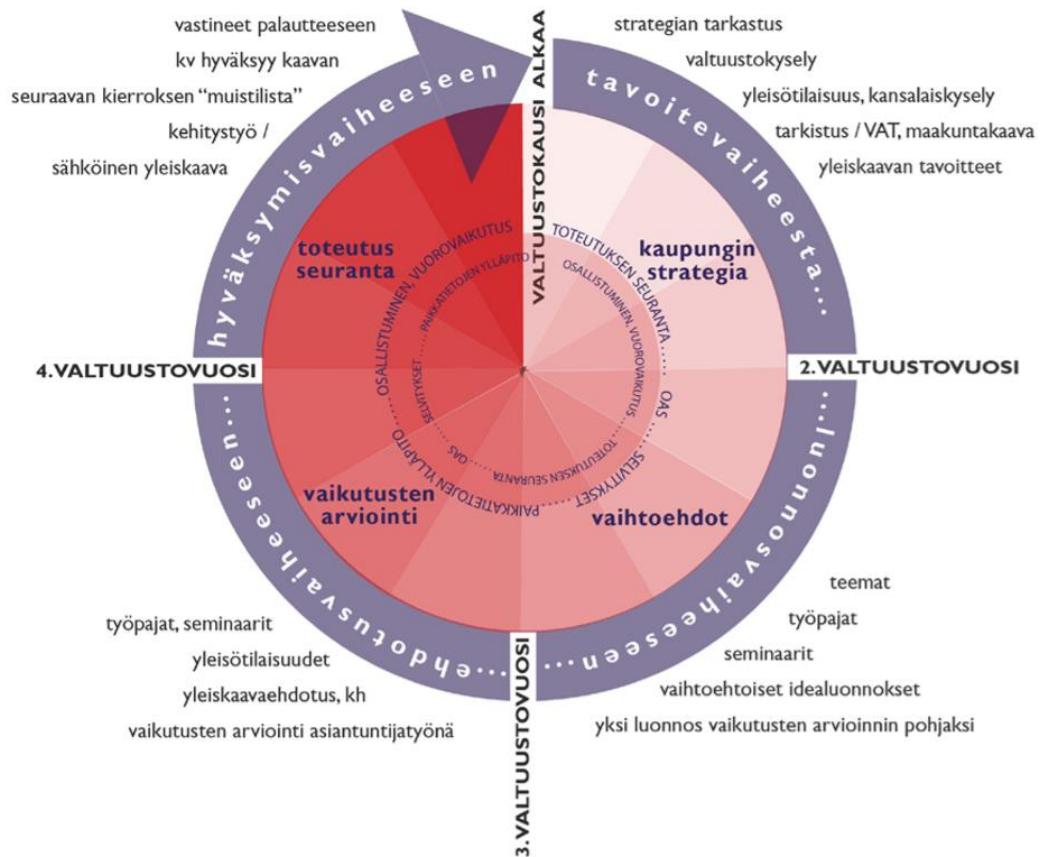
1.4 Lahden kaupungin rullaava yleiskaavoitus ja Lahden Ruuhijärven maisemaselvitysalue

Yleiskaava on maankäytön suunnittelussa kaavataso, joka yhdistää valtakunnallisia ja maakunnallisia alueidenkäytön tavoitteita yksityiskohtaiseen detaljikaavoitukseen sekä paikallisiin kehittämistarpeisiin. Se ohjaa yhdyskuntarakenteen kehittämistä ja kehittymistä yleispiirteisesti, linjaa tavoitellun kehityksen periaatteita ja toimii ohjenuorana yksityiskohtaiselle kaavoitukselle ja maankäytön suunnittelulle (MRL 35 §). Yleiskaavan hyväksyy ja vahvistaa kunnanvaltuusto, ja se voidaan laatia koko kunnan kattavana, tietyn kunnan osa-alueen kattavana osayleiskaavana tai jopa kuntien hallinnolliset rajat ylittävänä yhteisenä yleiskaavana (esim. pääkaupunkiseudun yleiskaava, MRL 46 a §).

Lahden kaupungin yleiskaavoitus on sidottu prosessina kaupungin nelivuotiseen valtuustokauteen, niin sanotuksi ”rullaavaksi yleiskaavoitukseksi”. Tämä mahdollistaa

yleiskaavan nivoutumisen osaksi kaupungin strategiaa elinvoimaisesta ja houkuttelevasta ympäristökaupungista. Koivun ym. (2013: 9–10) mukaan Lahden yleiskaavoitus on pelkistetty yhdeksi prosessiksi, jolloin osayleiskaavoja ei enää laadittaisi. Toisaalta Lahden ja Nastolan kuntien yhdistyminen muutti tilannetta niin, että osayleiskaavat saattavat edelleen olla tarpeellisia. Yleiskaavaprosessi on jaettu neljään, kukin vuoden kestävään vaiheeseen, joita ovat tavoitevaihe, luonnosvaihe, ehdotusvaihe sekä hyväksymisvaihe (kuva 3). Vuorovaikutus ja osallistumismahdollisuudet on huomioitu jokaisessa prosessin vaiheessa. Kaupungin strategia ja yleiskaavan tavoitteet tarkistetaan tavoitevaiheessa jokaisen valtuustokauden alussa. Tätä seuraavassa luonnosvaiheessa järjestetään työpajoja ja seminaareja, ja valitaan vaihtoehtoisista idealuonnoksista yksi vaikutusten arvioinnin pohjaksi. Vaikutusten arvioinnissa voi olla myös useampia vaihtoehtoisia luonnoksia.

Kolmantena vuonna käynnistyvässä ehdotusvaiheessa Lahdessa laaditaan yleiskaavaehdotus ja toteutetaan vaikutusten arviointi asiantuntijatyönä. Lopuksi edetään viimeisen vuoden hyväksymisvaiheeseen, jossa kerätään seuraavan kierroksen kehityskohteita ja -kysymyksiä, ja annetaan vastineita yleiskaavaehdotuksesta annettuihin lausuntoihin ja muistutuksiin. Lopulta kunnanvaltuusto hyväksyy kaavan ja kaava tulee lainvoimaiseksi. Yleiskaavaprosessia voivat kuitenkin viivyttää kaavaa koskevat valitukset, jotka tulee perusteellisesti ratkaista ennen kaavan lainvoimaan saattamista. Yleiskaavan hyväksymisen jälkeen uusi valtuustokausi, ja samalla uusi yleiskaavaprosessi, saavat alkunsa. Rullaava yleiskaavaprosessi patistaa kaupunkia pitämään selvitystietoja ajantasaisina, ja yleiskaavan säännöllisesti toistuva tarkistaminen tarjoaa mahdollisuuden vastata ajankohtaisiin haasteisiin yli valtuustokausien, unohtamatta pitkän aikavälin tavoitteita (Koivu ym. 2013: 15).

Kuva 3. Lahden kaupungin yleiskaavaprosessi. (Koivu ym. 2013.)

Lahden kaupunkiin ollaan laatimassa koko kaupungin kattavaa yleiskaavaa, johon luonnollisesti otetaan mukaan myös kaupunkiin vuonna 2016 yhdistetty entinen Nastolan kunnan alue. Lahden uusi yleiskaava on osa ”Lahden suunta” -nimistä työtä, johon kuuluvat myös ympäristö-, palvelu- ja kestävän kaupunkiliikkumisen ohjelmat. Uusi yleiskaavakierros käynnistyi vuonna 2017, ja kaava tulee valmistumaan ja hyväksyttäväksi vuonna 2020. Olemassa oleva kaupunkirakenne tulee näin ollen täydentymään laajoilla maaseutu- ja haja-asutusalueilla; joskin suunnittelussa painotetaan nykyistä yhdyskuntarakennetta ja tämän uudistamista ilman merkittävää laajenemista. Lahden kaupungin maankäytön osastolta opinnäytetyön aiheeksi saamani Ruuhijärven maisemaselvitysalue kuuluu entisenä Nastolan kunnan osana tulevan, koko kaupungin kattavan yleiskaavoituksen piiriin. Maisemaselvitysalue oli vapaasti määriteltävissä, ja päädyin tekemään selvityksen Ruuhijärven kyläkeskuksesta ja sitä ympäröivistä lähialueista. Tarkkaa alueellista rajanvetoa ei ole, vaan selvitysalue on yleispiirteisesti kohdennettu Ruuhijärven seudulle.

2. Maisema ja maantiede

2.1 Maiseman käsitteestä

Maisema on laaja ja monitieteinen käsite, jota on tutkittu paljon maantieteessä. Firenzessä vuonna 2000 tehty Eurooppalainen maisemayleissopimus määrittää maiseman alueeksi sellaisena, kuin ihmiset sen mieltävät – ja jonka ominaisuuksia määrittelevät luonnon- tai ihmistoiminnan prosessit ja näiden välinen vuorovaikutus (Nyman 2013: 4). Yleistajuisesti ihmiset mieltävät maiseman näkymäksi tai näköalaksi, visuaalisesti havaittavaksi kohteeksi. Monet eivät kuitenkaan tule ajatelleeksi, että maisema muodostuu visuaalisesti havaittavan ilmiön lisäksi äänistä, tuoksuista, mieltymyksistä ja muistoista. (Nyman 2013: 6.) Maiseman kauneutta ja ihmisten mieltymyksiä erilaisiin maisemiin arvioidaan kuitenkin usein maiseman visuaalisen ulottuvuuden kautta (esim. van Zanten ym. 2016). Raivon (1999: 70) mukaan visuaalisuus on maiseman olennaisin ominaisuus.

Maisemaa luonnehtivat elolliset ja elottomat luonnontekijät – esimerkiksi geomorfologia ja kasvillisuus – mutta myös kulttuuriset ja antropogeeniset tekijät (Pettit ym. 2008: 3). Kulttuurisia tekijöitä ovat esimerkiksi maanviljely ja asutus. Näiden myötä maisema on ollut tapana jakaa luonnon- ja kulttuurimaisemiin. Maisema itsessään on kuitenkin käsitteenä niin monimerkityksellinen, että luonnon- ja kulttuurimaisemia on hyvä tarkastella vuorovaikutteisina kokonaisuuksina. Jokin maisema voi nopeassa prosessissa muuttua luonnonmaisemasta kulttuurimaisemaksi. Toisaalta hyvin moneen luonnonmaisemaksi miellettyyn alueeseen on ihminen voinut jättää ajan saatossa oman pienen, vaikeasti nähtävissä olevan jälkensä. Kulttuurimaisemassa ovat sekä vastakkain että rinnakkain ihminen ja ihmisen hyödyntämä luonto (Sepänmaa 2018: 17).

Maisemalla ei välttämättä ole yhtä tiettyä mittakaavaa, vaan se voi vaihdella kooltaan hyvin paljon (Nyman 2013: 7). Steiner (2008: 4) kuvailee maisemaa yhdistelmäksi eri elementtejä, kuten metsiä, peltoja, vesistöjä ja asutusta sekä toisaalta yhdistelmäksi eri maankäyttömuotoja, kuten asumista, liikennettä, virkistystä ja maanviljelyä. Loures ym.

(2015: 795) antavat maisemalle näkökulman ”näkymänä, mutta myös työkaluna, jolla suunnitellaan ja manipuloidaan monimutkaisia todellisuuksia”.

Heikkilä ja Timonen (2003: 6) puolestaan toteavat, että maisemalla on osia, jotka ovat paikalla aina riippumatta havainnoijan läsnäolosta – ihmismieli saa kuitenkin oman maisemansa yksilöllisten havaintojen, tulkintojen ja kokemisten kautta. Maiseman arvot ja esteettisyys ovat vahvasti sidoksissa havainnoijaan, vaikka maisemalla on havainnoijasta riippumattomia ulottuvuuksia (Litwin ym. 2017: 211).

Luonnollisten ja kulttuuritekijöiden lisäksi maiseman käsitteeseen nivoutuvat saumattomasti ihmisen ja paikan välinen suhde sekä maiseman kokijan (ihmisen) omat kokemukset ja mieltymykset: Häklin (1999: 81) mukaan maisema muodostuu ihmisen subjektiivisissa kokemuksissa – jokainen nähty maisema saa oman merkityksensä kunkin näkijän ja kokijan mielessä. Ihmiset kokevat ja aistivat maiseman elementtejä, kuten värejä ja tuoksuja, omien henkilökohtaisten muistojensa värittäminä. Näin yksi maisema voi olla jollekin epämiellyttävä tai yhdentekevä – toiselle kaunis, voimakkaita tunteita herättävä sielunmaisema. Maisema tuo maantieteen kaikkialle, jokaisen ulottuville (Cosgrove 1989: 122). Jokainen poimii ja korostaa maisemasta omia preferenssejään – tähän vaikuttavat havainnoijan henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten ikä, asuinpaikka ja koulutus (Nahuelhual ym. 2018: 213–214). Maisemalla on Sepänmaan (2018: 16) sanoin aineellinen eli fyysinen, mutta myös aineeton eli henkinen ulottuvuus – ”maisema on ihmisen valinta ja tulkinta”, ja lopulta niin ikään ihmisen tuotos.

Erityisen hyvin maiseman luonnetta mielestäni kuvaa Heikkilä (2007: 35), jonka mukaan maisemaan kuuluvat sen tarkastelijoista riippumattomat luonnon- ja kulttuuritekijät – maisemat sinänsä ovat olemassa riippumatta siitä, kuka niitä havainnoi ja tulkitsee. Jaan tämän Heikkilän näkemyksen – toisaalta olen myös sitä mieltä, että jokainen yksilöllinen havainto luo omanlaisensa maiseman tarkastelijan mielessä, hänen omassa todellisuudessaan ja maailmassaan. Tämä luo jokaiseen ainutkertaiseen maisemaan oman kiinnostavan lisäulottuvuutensa.

Maisemat muuttuvat alati, ja niiden kehitystä on mahdotonta pysäyttää (Sláma ym. 2018: 444). Kulttuurimaisemat voivat vallata luonnonmaisemia esimerkiksi kaupungistumisen muodossa ja hylätyt pellot voivat metsittyä kohti luonnontilaa. Eroosio kuluttaa pinnanmuotoja ja vanhoja lahopuita kaatuu myrskyssä. Näiden luonnon- ja kulttuuriprosessien lisäksi maisemat voivat muuttua ihmisten kokemuksissa. Elämismaailmat ja paikat saavat ihmisten mielissä ajan myötä uusia merkityksiä (Haarni ym. 1997: 16–17), ja maisemat saavat uusia tulkintoja ja perspektiivejä.

2.2 Maisemantutkimus maantieteessä ja maisemakäsitykset

Maisemien tutkiminen on perinteinen maantieteen osa-alue, joka on aikojen saatossa kokenut suuria muutoksia ja kehitysvaiheita. Systemaattisesti maisemantutkimus järjestäytyi 1900-luvun alussa, jolloin vallitsi ns. alueholistinen tutkimustraditio. Perinteen keskiössä oli maisema-alueiden yhtenäinen ja rajaava luokittelu sekä kuvaus. Tässä saksalaisen Siegfried Passargen (1866–1958) kehittämässä Landschaft-maantieteessä erilaisia alueita ja (luonnon)maisemia rajattiin lähinnä fyysisin kriteerein – kuten pinnanmuodot tai kasvillisuus – ympäristöstään poikkeaviksi kokonaisuuksiksi. (Raivo 1997: 194–195.) Passarge painotti erityisesti tällaisen systemaattisen maisema-analyysin merkitystä tieteellisessä maisemantutkimuksessa (Heikkilä 2007: 26).

Alueholistista traditiota noudatti myös suomalainen maantieteilijä Johannes Gabriel Granö (1882–1956), joka määrätietoisesti toi maiseman käsitettä osaksi suomalaista maantiedettä (Linkola 2013: 94). Hän kehitti maisemamaantieteen ja maisemantutkimuksen metodologista perustaa sekä näihin liittyvää käsitteistöä. Suomen maisema-alueiden jako, linjanveto ja tarkka systemaattinen muotokuvaus ovat Granön käsi-alaa. Nämä ns. Granön järjestelmän mukaisesti laaditut aluejaot eivät ottaneet maiseman tarkastelussa huomioon mielikuvia tai subjektiivisia kokemuksia. Granön aluejako näkyy yhä esimerkiksi maisemamaakuntien jaossa sekä oppikirjoissa. (Raivo 1997: 195.) Granö hyödynsi aluejaotuksensa laatimisessa omia havaintojaan, karttoja sekä valokuvia käyttäen fyysisiä maisemanmuotoja lähtökohtinaan ja työnsä ”selkärankana” (Heikkilä 2007: 32). Maisema jakautui Granön mukaan katsojan välittömässä läheisyydessä olevaan lähinäkömään sekä tämän takaa avautuvaan kaukonäkömään.

Kun Landschaft-maantiede tarkasteli maisemia lähinnä objektiivisesti havainnoitavina ja luokiteltavina luonnonympäristöinä, alkoi ennen toista maailmansotaa maisemien tutkimiseen astua myös ihmistoiminnan vaikutusten ja maiseman kokemuksellisuuden huomioiminen. Ranskalainen Vidal de la Blache korosti ihmisen ja ympäristön suhteen merkitystä ja ihmisen roolia ympäristön osana (Tani 1995: 8–9). Ranskalaisesta ihmismaantieteestä, *géographie humaine*, vahvasti vaikutteita saanut humanistinen maantiede – joka koki varsinaisen nousunsa vasta 1970- ja 1980-luvuilla – kritisoi mittaavaa, objektiivisuuteen pyrkivää positivistista traditiota, ja korostaa ihmisten subjektiivisten kokemusten ja havaintojen merkitystä ympäristöjensä tulkinnassa. Heikkilän (2007: 34) mukaan tämä humanistinen sekä perinteinen luonnontieteellinen lähestymistapa ovat nykypäivän maisemantutkimuksen vankat pääsuuntaukset.

Maisemia alettiin humanistisen näkökulman yleistyessä luonnehtia dikotomisesti niin rajattuina alueina kuin koettuina ja aistittuina näkyminäkin. Ns. esteettinen traditio huomioi visuaalisten aistihavaintojen lisäksi maisemassa myös äänet ja tuoksut – sekä näistä havainnoista johdetut kokemukset ja muistot. Maisemaa ei voitu enää rajata ainoastaan visuaaliseksi tai objektiivisesti havaittavaksi ilmiöksi. (Raivo 1997: 195–198.) Humanistinen maantiede näki maiseman laajempaan kuin pelkkänä havaittuna, mallinnettuna aluerajauksena. Tarja Keisterin (1990: 46) mukaisesti fyysisiä ja konkreettisia maisemia täydentävät abstraktit ja kokemukselliset maisemat, joita havainnoija rakentaa henkilökohtaisesti saamistaan vaikutelmista.

Maiseman jakaantuminen luonnon- ja kulttuurimaisemaan sai kipinää, kun niin kutsuttu Berkeleyn koulukunta Yhdysvalloissa tarkasteli Carl O. Sauerin (1889–1975) johdolla maisemia luonnon- ja kulttuuristen tekijöiden muovaamina ajallisina tiloina. Fyysiset maisemat ovat luonnollisten, ihmistoiminnan ja näiden välisten vuorovaikutusprosessien tulosta, ja luonteeltaan presentistisiä – ne ovat oman aikakautensa tuotoksia, joiden päälle on ajan saatossa ”kirjoitettu” palimpsestisestisesti uutta, ja sinne tänne on jätetty jäänteitä menneestä (Raivo 1999: 81). Tätä kuvattiin Sauerin kehittämällä maiseman morfologian käsitteellä. (Raivo 1997: 201–204.)

Aina 1950-luvulle asti maiseman käsitettä luonnehti vahvasti objektivistinen fyysisen ympäristön kuvaaminen ja alueellinen kategorisointi (esim. Linkola 2013: 43). Humanistisen maantieteen osittaisena seuraajana nousi 1980-luvulla uusi suuntaus, kulttuurinen maantiede, joka nimensä mukaisesti tarkastelee ennen kaikkea kulttuuria ja siihen liittyviä spatiaalisia ilmiöitä (Raivo 1997: 199). Kulttuuri on alati liikkeessä oleva prosessi, jolla on ajallinen ja spatiaalinen luonne, ja jonka todellisuus syntyy ja uusiutuu oman aikansa merkitysjärjestelmissä: ihmiset muokkaavat kulttuuria ja merkitysjärjestelmiä omien elämismaailmoidensa kautta – vanhat merkitykset kuolevat ja uusia syntyy. Näin myös maisemat muuttuvat ja syntyvät uudelleen tässä merkitysten annossa. Ne voivat kuitenkin samalla saada ja säilyttää joitain oman aikakautensa jälkiä. Kunkin maiseman olemassaolo riippuu kulloisenkin ajan näkijästä ja kokijasta. (Raivo 1997: 198–200.)

Cosgrove (1989: 122) toteaa maiseman linkittävän ihmisen ”luonnon järjestelmiin” ja ihmisen tietoisuuden olevan ainoa väylä ymmärtää näitä järjestelmiä. Tietoinen ihminen tulkitsee ympäristöään maisemien välityksellä. Kulttuurisen maantieteen tulkitseva tapa tarkastella maisemia eroaa merkittävästi aikaisemmista, positivistisen tradition säilyttämistä tavoista. Objektiiivinen mallintaminen väistyi subjektiivisen arvottamisen tieltä – maisema ei ole eksakti, havainnoitava tai mitattava objekti, vaan ihmisten kokemuksista ja tulkinnoista eloon heräävä prosessi. Maisemaa tarkastellaan yhdistelmänä erilaisia todellisuudenkuvauksia ja merkityksiä, joita luonnehtivat kunkin ajan yhteiskunnallinen tilanne ja arvomaailma (Häkli 1999: 85). Maiseman tutkimisen tulkitseva, kokemuseräisyyttä painottava näkökulma antaa jokaiselle maiseman kokijalle henkilökohtaisen pätevyuden luonnehtia maisemaa. Jokaisella on oikeus tulkita ja nähdä, tai olla valikoivasti tulkitsematta ja näkemättä (ks. Rekola 2018: 16–17; Raivo 1997: 202). Maiseman tarkasteluun vaikuttaa olennaisesti kunkin ihmisen oma maailmankuva, paradigma (Motloch 2000: 22).

Humanistinen ja luonnontieteellinen maisemantutkimus voivat osittain nivoutua toisiinsa, ja ihanteellisessa tilanteessa ne täydentävät toisiaan vuorovaikutteisesti. Sekä luonnontieteellisen että kokemuksellisen tarkastelun huomioivaa näkökulmaa voidaan kutsua kokonaisvaltaiseksi, holistiseksi maisemakäsitykseksi. (Heikkilä 2007: 34, 49.)

Maisemantutkimuksen lähestymistapojen välillä on kuilu, sillä niiden käsitys todellisuuden luonteesta ja tiedon olemuksesta ovat täysin päinvastaiset. Humanistisen maantieteen tutkimus puolustaa ihmisen asemaa kokevana ja elämismaailmaa tulkitsevana olentona (Haarni ym. 1997: 16). Esimerkiksi paikat ovat sijainteja, mutta ne saavat merkityksensä ihmisten niihin liittämistä kokemuksista, toiminnoista ja tunteista. Todellisuus rakentuu yksilöllisesti ihmisen, kokijan ja tulkitsijan, kautta. Positivistinen näkemys puolestaan katsoo todellisuuden ja sen luonteen olevan riippumaton ihmisestä – kiinnostavaa on se, mitä tosiallisesti on olemassa; ei se, mitä kuvitellaan olevan (Häkli 1999: 40). Positivismissä lähestymistavassa on kuitenkin omat ongelmansa. Onko täysin objektiivisen tutkimuksen tekeminen edes mahdollista? Jättävätkö yleistyksiset ja mallinnukset jotakin kertomatta tai antavatko ne jopa valheellisen kuvan todellisuuden luonteesta?

Positivismin vaihtoehto maisemantutkimukseen on alueellinen ja kartografinen analyysi: maisemat ovat objektiivista todellisuutta, olemassa itsessään. Niitä voidaan havainnoida, ja näin luokitella ja erotella. Paikkatieto- ja kartografiset analyysit ovat alueellisen lähestymistavan sovellutuksia. Ne kuitenkin tuovat maisemasta esiin vain objektiivisesti mitatun ja voimakkaasti yleistetyn ulottuvuuden. (Raivo 1997: 205–206.)

Tulkitseva maisematutkimus on humanistisen lähestymistavan edustaja. Se kritisoi alueellisen analyysin yksipuolisuutta ja kyvyttömyyttä tuoda esiin maiseman useita ulottuvuuksia ja kokemusperäisyyteen liittyvää monikerroksellisuutta. Tapa nähdä ja jäsentää maiseman merkityksiä ja mielikuvia on pätevä vaihtoehto maiseman tutkimiseen ja kuvaamiseen. Ikonografinen analyysi on esimerkki tulkitsevasta maisemantutkimuksen muodosta: siinä maisema analysoidaan niin fyysisenä ympäristönä, historiallisena jatkumona kuin aikakausittaisina mielikuvina ja kuvaustapoinakin. Maisema voi olla representatiivisesti tarkasteltu ja ideologisesti rakennettu – maalaus, valokuva tai kirjallinen teksti – ja se on sitoutunut aina kulttuurisuuteen ja kulttuuriin merkityksiin. Maisema ei ole koskaan neutraali tai objektiivinen. (Raivo 1997: 206–209; Hietala-Koivu ym. 2006: 6.) Maisema on kulttuurin sanelema; ihmiset käsittelevät ja ”purkavat” maisemaa kulttuurista ja sen arvoista ammentaen (Motloch 2000: 16).

Maiseman tulkinnanvaraisuus ja monitahoisuus luo oman jännitteisyytensä paitsi maisemantutkimuksessa, myös maisemantutkimuksen tuloksia hyödyntävissä maisemasuunnittelussa ja maisemien käytössä. Esimerkiksi ihmisten osallistaminen maisema-asioihin liittyvään työskentelyyn voi olla ongelmallista. Tyrväisen ym. (2007: 43) mukaan ihmisillä on toisistaan suuresti poikkeavia arvotuksia ja mielipiteitä liittyen omien alueidensa nykytilaan, historiaan ja tulevaisuuden kehittämistarpeisiin. Myös asiantuntijoiden ja yleisön välillä on usein ristiriitoja (Loures ym. 2015: 807). Maisemaan ja sen käyttöön liittyy vallan ulottuvuus: maisemia luodessa ja muokatessa voidaan valikoivasti maiseman eri elementtejä korostaa tai puolestaan sulkea pois (Häkli 1999: 156–157). Maisemat ovat kuitenkin, yksilökohtaisesta kokemisesta tai vallankäytöstä huolimatta, yhteistä omaisuutta – jokaisen aistittavana, koettavana ja tulkittavana. Louresin ym. (2015: 807) mukaan maisemien suunnittelu ja hallinta ei pidä olla vain asiantuntijoiden käsissä, vaan myös maisemaan kuuluvien kansalaisten osallistuttavana.

3. Aineistot ja menetelmät

Tämä opinnäytetyö on toimeksianto Lahden kaupungin maankäytön osastolta, josta pyynnöstäni sain tehtäväkseni laatia Lahden Ruuhijärven alueelle maisemaselvityksen alueen tulevaisuuden kehittämisen ja suunnittelun tarpeisiin. Maisemaselvitykset perustuvat usein ennen kaikkea kerättyihin tausta-aineistoihin, mutta myös karttatarkasteluihin sekä maastokäynteihin, jotka selvityksen laatija suorittaa. Katson, että maisemaselvitys on ennen muuta maantieteellisen tutkimuksen ja analyysin tuotos. Siinä pyritään kuvaamaan, tunnistamaan ja ymmärtämään maisemaa ja sen prosesseja esimerkiksi hankkeen tai alueellisen suunnittelun tarpeisiin. Pohjalla on kuitenkin tavalla tai toisella, Kati Pitkäsen (2011: 21) sanoin, pyrkimys kuvata ja ymmärtää ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta ja suhdetta. Maiseman katsominen, tulkitseminen, hyödyntäminen, suojeleminen ja muokkaaminen ovat esimerkkejä tästä vuorovaikutussuhteesta.

Opinnäytetyöni keskeinen menetelmä on maisema-analyysi, jota olen pyrkinyt noudattamaan mahdollisimman paljon brittiläisen *Landscape Character Assessment (LCA)* -suuntauksen mukaisesti. Menetelmän tarkoituksena on eritellä, kuvata ja arvottaa maisemaa

sekä luonnollisten että kulttuuristen tekijöiden näkökulmista. Maisema-analyysi valottaa sekä alueen luonnon prosesseja että ihmisperäistä toimintaa (Steiner 2008: 14–15). Maisema-analyysin tekijä pyrkii objektiivisuuteen, mutta tiedostaa myös oman subjektiivisen tulkintansa vaikutuksen. Esimerkiksi Weckman (2006: 24) toteaa, että maiseman visuaalisten arvojen määrittäminen objektiivisin menetelmin ei ole mahdollista. Maisema-analyysin työvaiheisiin kuuluvat lähtötietoihin tutustuminen, maastotyöskentely, tehtyjen havaintojen analyysi ja kuvaus, maiseman tyypittely sekä suositusten tekeminen. (Rosqvist 2014: 94.) Tuloksena on selvitys, joka tunnistaa parhaassa tapauksessa paikan ominaisuudet – ja auttaa huomioimaan tämän maankäytön suunnittelussa. Maisema-analyysi hahmottaa maisemarakennetta, sen osatekijöitä ja niiden sietokykyä kaavoituksen tukemiseksi (Rautamäki 1989: 13).

Tapasin maisema-arkkitehti Maria Silvastin Lahden kaupungilta toukokuun lopussa 2018; häneltä sain arvokasta taustamateriaalia selvityksen laatimisen tarpeisiin. Silvastin antamaan aineistoon sisältyi orto- ja ilmakuvia, historiallisia karttoja (Kuninkaan Kartasto 1776–1805, Senaatinkartta 1875 sekä peruskarttoja 1960-, 1970- ja 1980-luvuilta), Ruuhijärven alueen kaavakarttoja ja niihin liittyviä selvityksiä, Ruuhijärven luonnon monimuotoisuus- eli LUMO-kohteet, Silvastin laatima maisemarakennekartta Lahden kaupungin alueesta sekä selvityksiä rakennetusta ympäristöstä ja perinnemaisemista Päijät-Hämeessä sekä Nastolassa. Silvastilta sain lisäksi karttoja kaupungin sisäisestä Trimble Webmap-sovelluksesta sekä yksityiskohtaisia neuvoja ja vinkkejä, minkälaista aineistoa minun itse tulee kerätä selvityksen pohjaksi. Selvityksen mittakaava ja rajaus oli täysin itseni määriteltävissä. Liian laajaa selvitysalueita välttääkseni rajasin selvitysalueen käsittämään Ruuhijärven kyläkeskuksen ja sen välittömän lähiympäristön.

Silvastilta saamani aiemmat selvitykset ja kirjallisuus toimivat keskeisenä lähdeaineistona, ja syvennyin niihin kesäkuussa 2018. Poimin tietoja Ruuhijärven alueeseen liittyen mm. Aarrevaaran ym. (2006) laatimasta *Päijät-Hämeen maisemaselvityksestä* sekä Wagerin (2006) laatimasta *Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö* -selvityksestä. Muita arvokkaita taustamateriaaleja ovat olleet esimerkiksi Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven rantayleiskaavaan liittyvät luontoselvitykset ja kulttuuriympäristön inventoinnit (esim. Siitonen 2004) sekä Nastolasta tehdyt rakennusperinnön inventoinnit

(Ahola 2005). Silvastin antamat historialliset kartat Ruuhijärven alueesta olivat erityisen kiehtovia tarkasteltavia, ja nostivat esiin mielenkiintoisia vertailukohtia muutoksista menneen ja nykyisen maiseman välillä.

Paikkatietoaineistot ovat muodostaneet huomattavan osan keräämästäni tausta-aineistosta. Hyödynsin suureksi osaksi kansallisen Paikkatietoikkunan (www.paikkatietoikkuna.fi) aineistoja Ruuhijärven alueen eri maisematekijöitä selvittäessäni. Paikkatietoikkunasta löysin esimerkiksi karttatasot ja kohdetiedot Ruuhijärven alueen kallio- ja maaperästä, pinnanmuodoista, vesisuhteista, metsien kasvupaikkatyypeistä, nykyisestä maankäytöstä sekä muinaisjäännöksistä.

Valmistin selvitykseen karttoja Paikkatietoikkunan portaalissa valiten mielestäni eri organisaatioiden, kuten Geologian tutkimuskeskuksen ja Maanmittauslaitoksen relevanteimmat karttatasot ja -aineistot sekä yhdistämällä ne pohjakarttojen kanssa mahdollisimman havainnollisiksi visuaalisiksi esityksiksi. Karttojen selitteet, pohjoisnuolet ja jotkin paikannimet lisäsin karttoihin itse. Lisäksi saatoin vahvistaa joihinkin karttoihin mielestäni liian heikosti erottuvia vektoreita, kuten rajaviivoja. Aineistojen taulukko-muodossa olevia kohdetietoja hyödynsin karttojen tulkinnassa ja ”avaamisessa” tekstiin. Paikkatietoikkuna on mielestäni erinomainen työkalu paikkatietomuotoisen tausta-aineiston hankkimiseen – palvelusta on ollut tämän maisemaselvityksen laadinnassa suuri apu, ja se on mahdollistanut omasta mielestäni onnistuneita karttatarkasteluja sekä kohdetietojen analyyssejä. Paikkatietoaineistojen keräämisen ja karttatarkastelut suoritin pääasiassa kesä–elokuussa 2018, ja ne muodostavat tutkielmani objektiivisen aineiston selkärangan yhdessä aiempien tutkimus-, selvitys- ja kirjallisuuslähteiden kanssa. Nämä eivät kuitenkaan yksin riitä kattavan selvityksen tekemiseen, sillä maastossa tehtävä työ on myös ehdottoman tarpeellista.

Nymanin (2013: 25) mukaan maastokäynnit ovat olennainen osa selvityksen tekemistä. Maastokäynnit Ruuhijärven alueelle suoritin 3. elokuuta, 25. elokuuta sekä 21. lokakuuta 2018. Kukin maastokäynti oli kestoltaan noin neljä tuntia. Ajoin autolla ympäri Ruuhijärven kylää, välillä pysähtyen, havainnoiden ja ottaen valokuvia sekä kirjoittaen muistiinpanoja.

Muistiinpanojen kirjaamista helpotti ruutupaperille piirtämäni ”objektiivis–subjektiivinen” taulukko, johon kirjasin empiirisiä, sivullisen roolissa tehtyjä havaintojani: näkemiäni, mutta myös kuulemiani ja haistamiani asioita sekä tuntemuksiani (taulukko 1). Pysin maisemaselvityksessäni korostamaan holistista maisemäkäsitystä nivomalla subjektiivisen tulkintani ja sen tuottaman tiedon luontevaksi täydentäjäksi objektiiviselle ympäristökokemukselle. Viimeksi mainittu on kuitenkin isommassa roolissa selvityksessä, joka on tarkoitettu alueellisen suunnittelun tarpeisiin.

Ennen maastokäyntejä tarkastelin maastokartasta mahdollisimman tarkasti alueet, joissa minun tuli käydä. Ruuhijärveä kierrellessäni kiinnitin huomiota näkymiin, silmiin pistäviin maamerkkeihin, kasvillisuuteen sekä maiseman yleiskuvaan – Silvennoisen (2017: 19) mukaisesti havainnoin entuudestaan tuntematonta ympäristöä ensisijaisesti sen fyysisten ominaisuuksien perusteella. Mielessäni pyöri välillä ajatuksia siitä, ovatko sivullisen roolissa tehdyt havaintoni näkemästäni maisemasta tarpeeksi ”oikeita” tai valideja laitettavaksi selvitykseen ja opinnäytetyöhön: ”Mitä jos jotain jää näkemättä tai mitä jos näen jotain epäolennaista? Jonkun toisen maastokäynti voisi tuottaa ihan erilaisen lopputuloksen. En asu tai ole edes aiemmin käynyt täällä.” Päätin kuitenkin kirjata ylös pienetkin mieleen tulevat asiat – ”*minä* suoritan tämän nyt, ei kukaan muu. *Minä* olen yksi tämän tutkimuksen metodeista.”

Maastokäyntieni perusteella sain yleiskuvan Ruuhijärven alueen näkymistä ja yleisestä maisemakuvasta. Maisemakuvaa eriteltäessä (luku 4.4) maastokäynneillä on ollut ehdottoman tärkeä merkitys. Maastokäynnit täydensivät aiemmasta tausta-aineistosta tekemääni selvitystyötä, ja loivat minulle henkilökohtaisen kokemuksen Ruuhijärven alueesta. Maastokäyntieni ja havaintojeni pohjalta tein selvitykseen karttoja mm. edustavista näkymistä ja maamerkeistä sekä maisematilojen jaottelusta. Valokuvista valitsin selvitykseen mielestäni onnistuneimmat ja sijainniltaan edustavimmat.

Taulukko 1. Esimerkki Ruuhijärven maastokäynniltä kirjaamistani muistiinpanoista.

Paikka ja aika	Mitä näen/on?	Mitä kuulen?	Mitä haistan?	Mitä tunnen?
Ruuhijärven kylän risteys, 3.8.2018 klo 10.15	Metsäselänteen reunustamaa peltomaisemaa, maataloja, järvi siintää etelässä, edessä valtava yksittäinen kuusi	Melko hiljaista, linnunlaulua, pari autoa ajaa ohi kohti Järvisten kylää	Kesäinen, raikas tuoksu	Rauha, kiireettömyys, kesäinen maaseutu on kaunis, tilaa hengittää
Ruuhijärven uimaranta, 3.8.2018 klo 10.20	Melko tyyni järvi, siisti ranta, Kotosaari, tervaleppiä rannassa	Hiljaista laineiden liplatusta, linnunlaulua, lehtien kahinaa	Lämmin, kesäinen järven tuoksu	Tekee mieli uida, kadehdin rannan läheisyydessä olevan talon sijaintia
Ruuhijärven paloasema, 3.8.2018 klo 10.35	Harmaa, ilmeetön rakennus, joka kuitenkin kauniilla paikalla, järvi näkyy etelässä	Hiljaista, pieni tuulenvire humisee, auton ääni Korkeentiellä	Kesäinen, raikas tuoksu	Miten paloaseman pihaa saisi viihtyisämmäksi? Maisema ympärillä kaunis, mutta talvi tulossa...

Maisema-arkkitehti Maria Silvast ja yleiskaavoittaja Sanna Suokas Lahden kaupungin maankäytön osastolta ovat olleet arvokas tuki maisemaselvitysprosessissa. En ainoastaan saanut heiltä keskeisiä tausta-aineistoja ja -selvityksiä, vaan he myös seurasivat prosessin etenemistä, lukivat käsikirjoitustani ja antoivat tarvittavia lisävinkkejä ja -materiaaleja selvitystyöhön. Tapaamisista heidän kanssaan on ollut merkittävä apu niin tutkimus- kuin kirjoitustyössäkin.

OSA II: LAHDEN RUUHIJÄRVEN MAISEMASELVITYS

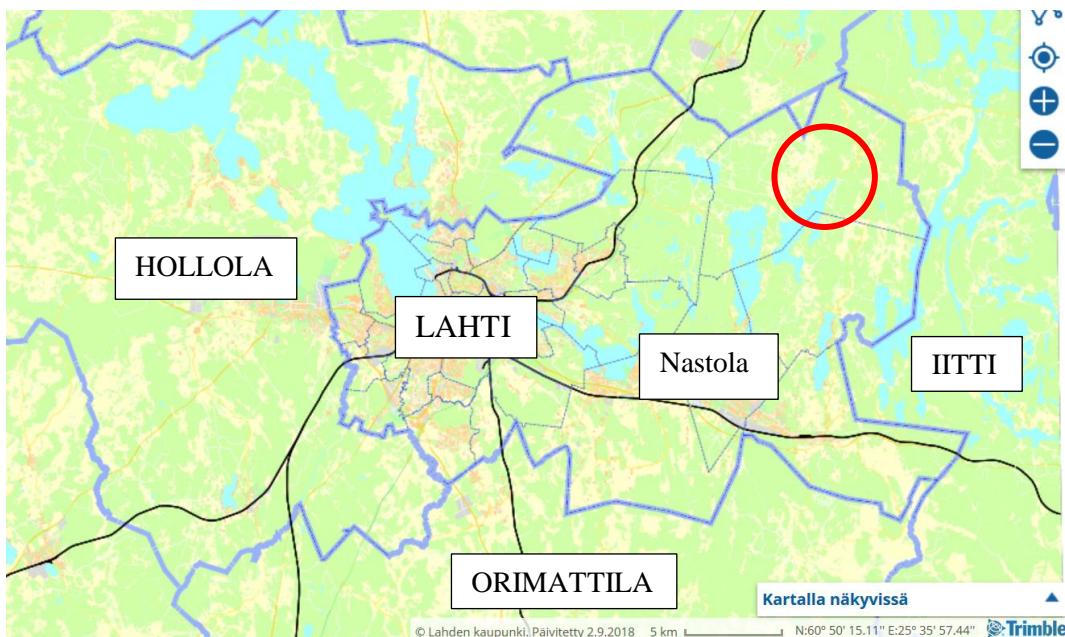

4. Lahden Ruuhijärven maisemaselvitys

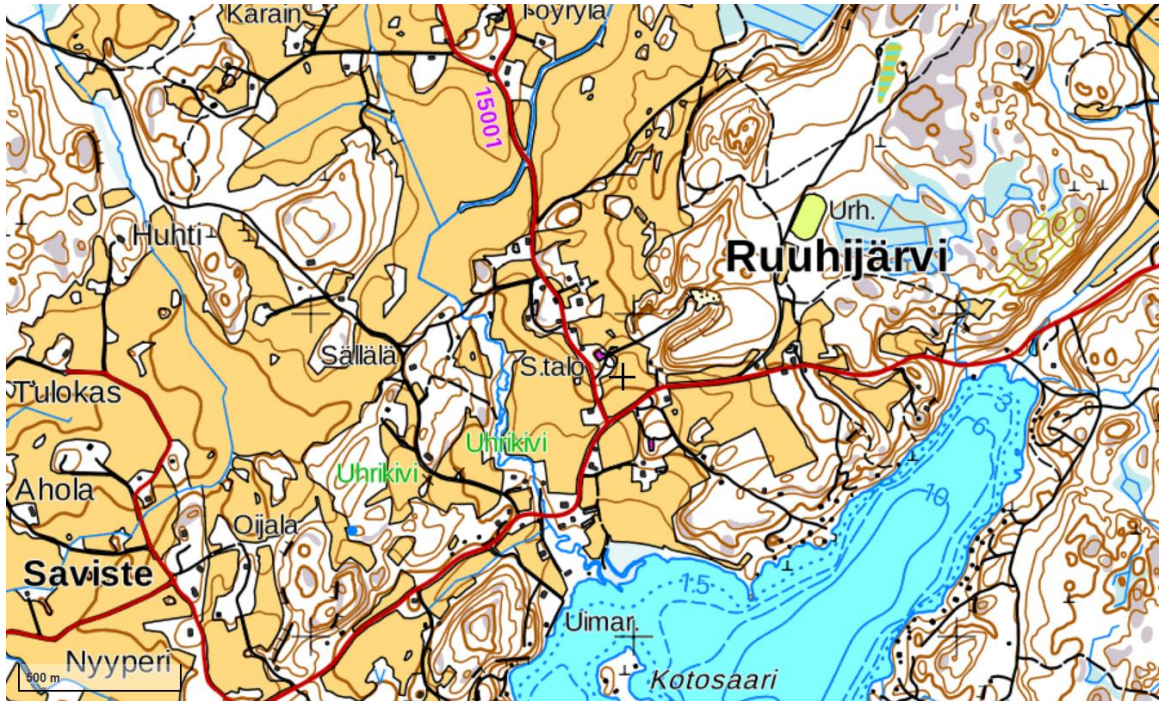
4.1 Lähtötiedot

Ruuhijärven maisemaselvitysalue sijaitsee Päijät-Hämeen maakunnassa eteläisessä Suomessa, Lahden kaupungin koilliskulmassa, entisen Nastolan kunnan alueella. Se luetaan yhdeksi nykyisen Lahden kaupunginosista (kuva 4a). Ruuhijärven kaupunginosa rajautuu pohjoisessa Heinolan kaupunkiin, idässä Iitin kuntaan ja etelässä kahteen järveen, Ruuhijärveen ja Salajärveen sekä Immilän kaupunginosaan. Ruuhijärven läntisellä puolella sijaitsevat Pyhantaan ja Seestan kaupunginosat sekä pieni Oksjärvi. Ruuhijärven postinumeroalue on laaja, lähes 37 km², joten rajasin maisemaselvitysalueen käsittämään Ruuhijärven kyläkeskuksen ja sen lähiympäristön (kuva 4b).

Suurimmalta osalta maa-alueet ovat yksityisessä omistuksessa. Kaupungin omistuksessa ei ole alueella kuin pienet 4 800 m² ja 1 500 m² kokoiset maa-alueet Ruuhijärven koulun ja Liinasuontien urheilukentän kupeessa. Lahden keskustaan on Ruuhijärveltä matkaa noin 30 kilometriä; linnuntietä pitkin noin 20 kilometriä. Ruuhijärvi on siis verrattain syrjäinen kaupunginosa.

Kuva 4a. Ruuhijärven sijaintikartta (Lahden kaupunki 2018a).

Kuva 4b. Ruuhijärven peruskartta. © Maanmittauslaitos.

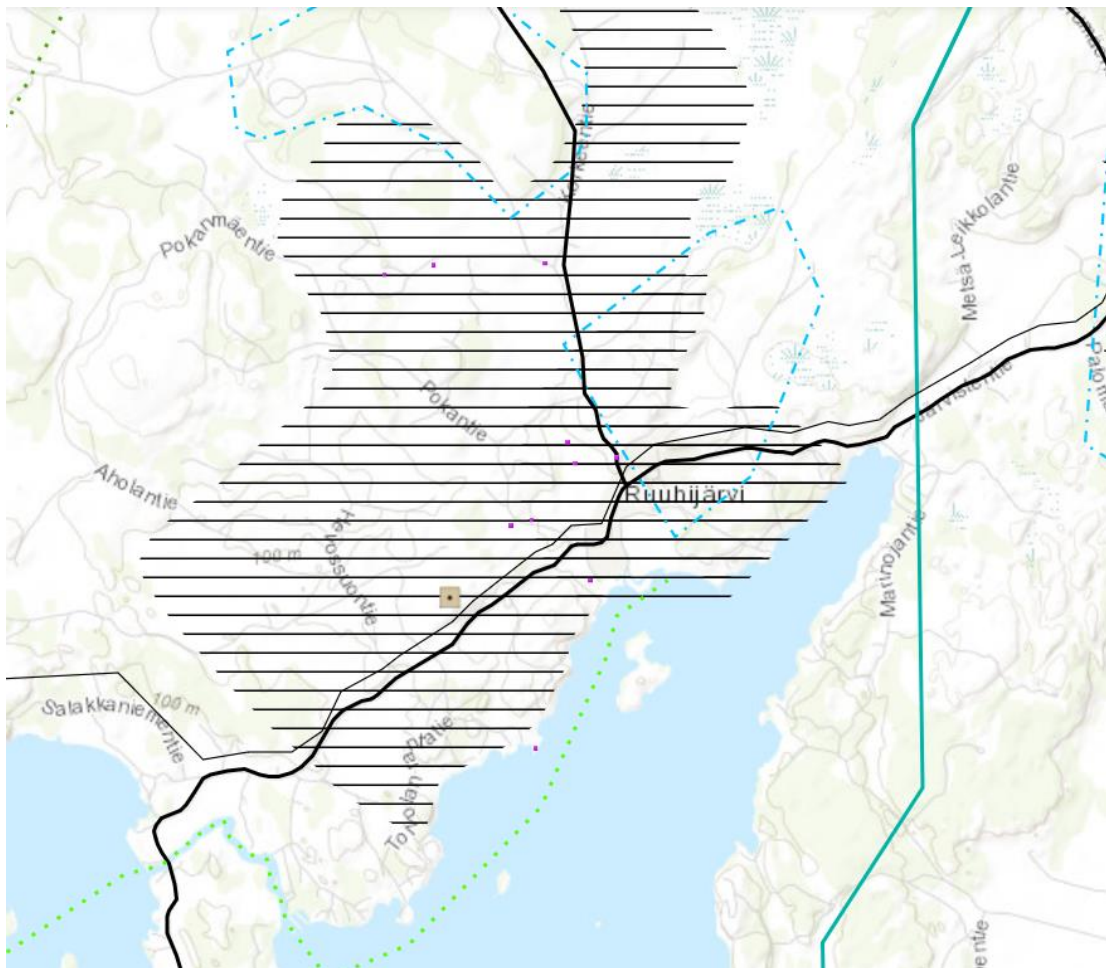
4.1.2 Kaavatilanne

Maakuntahallitus voi määrätä maakuntakaavan voimaan tulevaksi ennen lainvoimaan tuloa (MRL 201 §). Päijät-Hämeen maakuntakaava (2014) on hyväksytty Päijät-Hämeen maakuntavaltuustossa 2.12.2016, ja se on tullut voimaan kuulutusten myötä 10.3.2017. Maakuntakaava ei ole kuitenkaan toistaiseksi lainvoimainen – tämä vaatii kaavaa koskevien valitusten ratkaisemisen oikeudessa. Maakuntakaavan saattaminen lainvoimaiseksi vaatii maakunnan liiton ylimmän päättävän toimielimen, tässä tapauksessa Päijät-Hämeen maakuntavaltuuston, vahvistuksen (MRL 31 §). Maakuntakaavasta tehdyt valitukset eivät kuitenkaan koske Lahden aluetta, vaan maakunnan pohjoisosassa sijaitsevaa Sysmää.

Maakuntakaavassa Ruuhijärven maisemaselvitysalue on merkitty maaseutumaiseksi alueeksi, ja suureksi osaksi kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi (*ma*) (kuva 5). Ruuhijärven kylän halkaisevat maakuntakaavassa päävesijohto *v(j)13* Nastolasta Järvisen kylään; yhdystie 15001 (joka yhdistää Vierumäen, Ruuhijärven ja Nastolan) sekä yhdystie 3134 Ruuhijärveltä Iitin Vuolenkoskelle. Ruuhijärven kylässä sijaitsee tärkeä vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue (*pv88*). Ruuhijärvi sijaitsee Päijät-

Hämeen maakuntakaavassa tuulivoimatuotannon vyöhykkeellä – tämä käsittää käytännössä koko eteläisen Päijät-Hämeen.

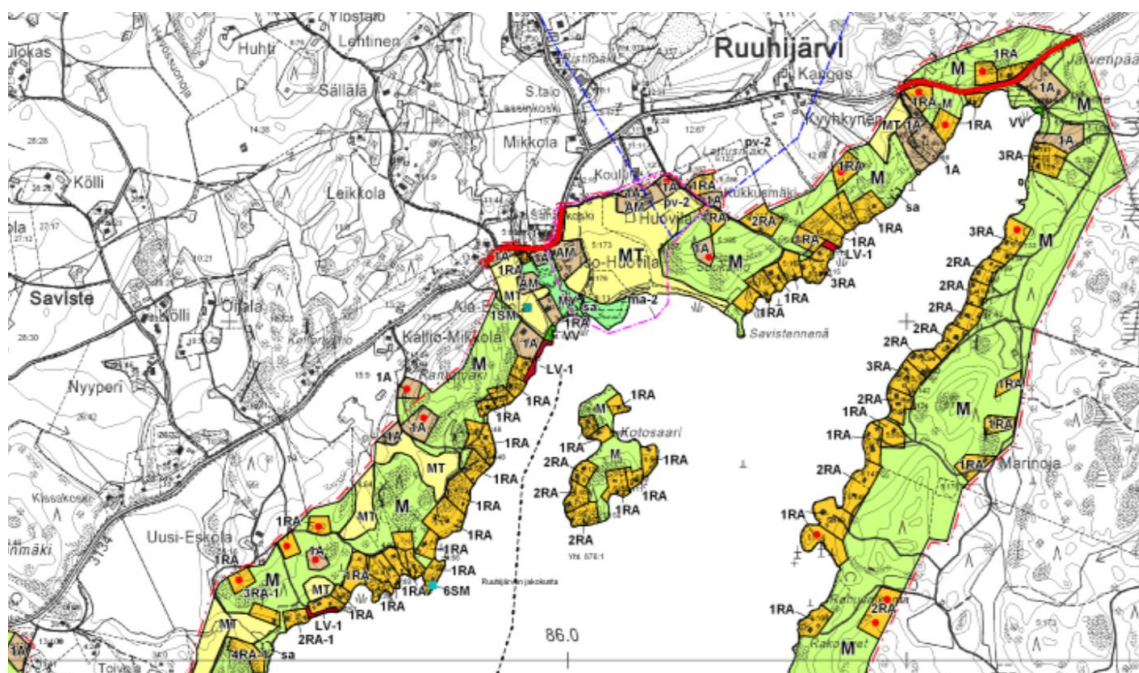
Ruuhijärvi on merkitty maakuntakaavassa lähikeskuskyläksi, jossa on maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä ja maisemaa sekä loma-asumista (*lky31*). Ruuhijärvessä kulkee maakuntakaavaan merkitty Nastolan järviketjun melontareitti (*m4*). Maakuntakaava on huomioinut omilla merkinnöillään myös Ruuhijärven kylässä sijaitsevat muinaismuistokohteet: Skinnarin polttokenttäkalmistot ja Ruuhijärven uimarannan keskiaikaisen asuinpaikan Ruuhijärven rannalla; Leikkolan kuppikivet (kultti- ja tarinapaikka) sekä Lassinkosken rautakautiset asuinpaikat. Kylästä pohjoiseen sijaitsevat lisäksi Töyrylän ja Anttilan rautakautiset asuinpaikat sekä Harakkamäen muinaisjäännösryhmä (kuva 5).

Kuva 5. Ote Päijät-Hämeen maakuntakaavasta 2014 (Päijät-Hämeen liitto 2018).

Ruuhijärven rannalle on laadittu Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven ranta-alueet kattava rantayleiskaava, jonka silloinen Nastolan kunnanvaltuusto hyväksyi huhtikuussa 2006. Rantayleiskaava täyttää rakentamisen ohjaustarvetta rantavyöhykkeellä varsin tarkasti, sillä ranta-alueiden rakennuslupia myönnetään alueella MRL 72 §:n mukaisesti suoraan rantayleiskaavan perusteella. Rannalla RA-merkinnällä varustetut alueet ovat loma-asuntojen aluetta ja A-merkinnän alueet erillispientaloja varten (kuva 6); maatilojen talouskeskusten aluetta kuvaa merkintä AM. Ruuhijärven rantaviiva on kaavoitettu näin ollen huomattavalta osin loma-asumisen tarpeisiin. M-, MT- ja MY-merkinnät ovat maa- ja metsätalouden aluevarauksia – MT-merkinnän alueilla peltoaukeat on pyrittävä säilyttämään viljelykäytössä; MY puolestaan ilmoittaa erityisistä ympäristöarvoista.

Ruuhijärven rannalle on rantayleiskaavassa osoitettu lisäksi muutamia yksityisiä venevalkama-alueita (LV-1) sekä uimaranta-alue (VV). Muinaismuistolain (295/63) mukaiset rauhoitetut kiinteät muinaisjäännösalueet on merkitty lyhenteellä SM. Merkintä *pv* rajaa vedenhankinnalle tärkeän pohjavesialueen, ja merkintä *ma* maakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön. Rantayleiskaavaa tarkempia detaljikaavoja alueella ovat pienialaiset ranta-asemakaavat, jotka sijoittuvat kauemmaksi kyläkeskuksesta.

Kuva 6. Ote Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven rantayleiskaavasta (Lahden kaupunki 2018b).

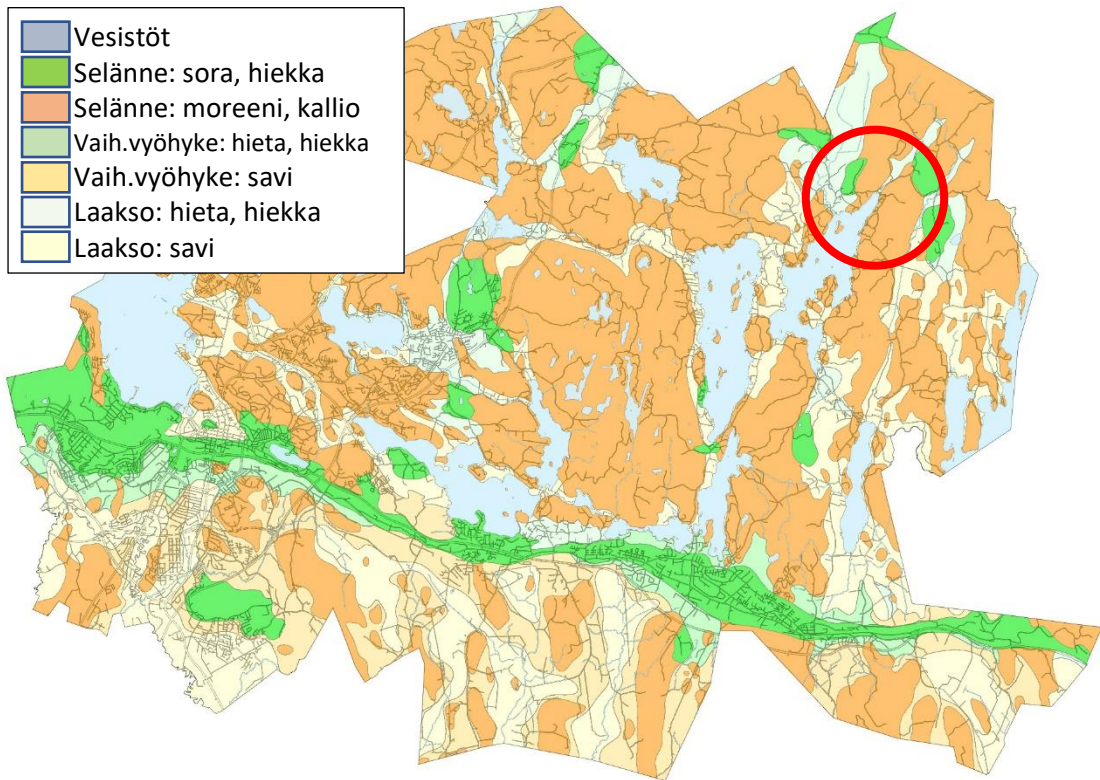
4.2 Maisemarakenne ja luonnonarvot

Fyysinen, nähtävissä oleva maisema on suurelta osin kolmen elementin rakentamaa; nämä elementit ovat kallioperä, maaperä ja vesi. Maiseman suurmuoto ja pitkälti myös maaperä ovat kallioperän määrittelemiä – kallioperää vaihtelevalla paksuudella verhoava maaperä taas vaikuttaa kasvillisuuteen ja pienilmastoon. Vesi muokkaa maisemaa maa-aineksia kuluttamalla, siirtämällä ja lajittelemalla – veden läsnäolo näkyy suoraan myös kasvillisuuden laadussa. Yhdessä nämä maisemaa määrittävät tekijät sanelevat ehtonsa myös ihmisen toiminnalle ja kulttuurimaisemien synnylle. (Aarrevaara ym. 2006: 24.)

4.2.1 Topografia, maaperä ja kallioperä

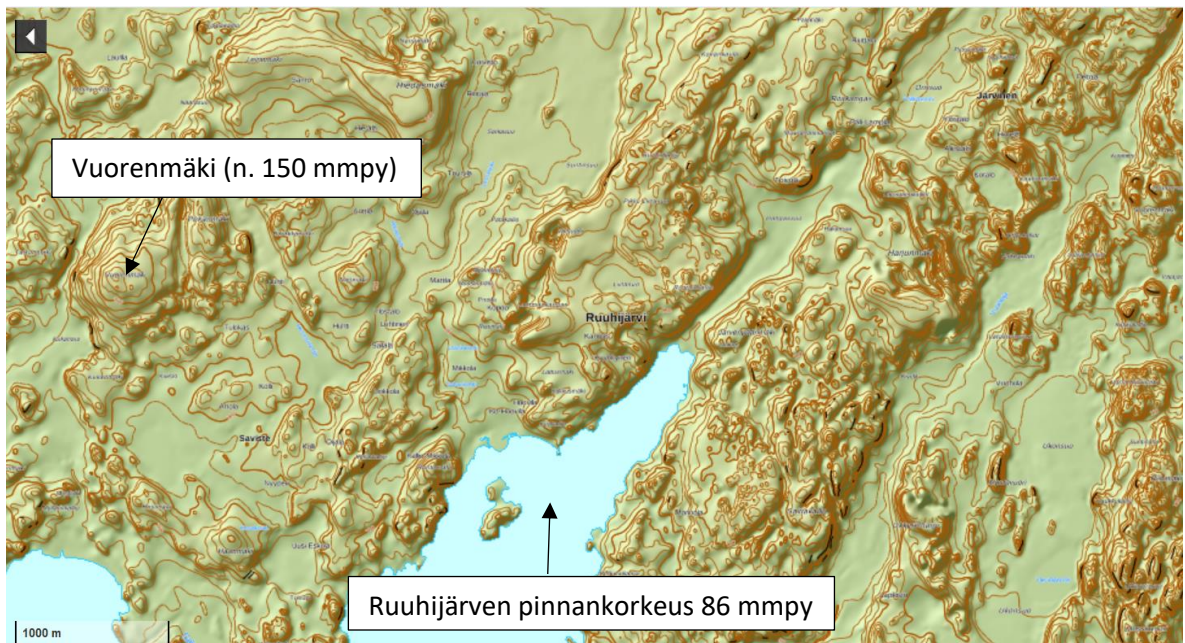
Päijät-Häme on topografialtaan eli pinnanmuodoiltaan vaihtelevaa seutua. Maakunnan eteläiset osat ovat tasaisia, kun taas Ensimmäisen Salpausselän pohjoispuolella maasto on vaihtelevampaa (Aarrevaara ym. 2006: 30). Ensimmäisen ja Toisen Salpausselän välinen alue on eteläisen Suomen ja Järvi-Suomen vaihettumisvyöhykettä. Maaston korkeussuhteita tarkasteltaessa hyödynnetään valtakunnallista, tarkkavaaitukseen perustuvaa N2000-korkeusjärjestelmää (Perälä ym. 2010: 31).

Ensimmäisen ja Toisen Salpausselän välissä sijaitsevan Ruuhijärven alueen pinnanmuotoja hallitsevat alavat järveen viettävät laaksot, joita reunustavat paikoin kallioiset, voimakkaasti kumpuilevat mäki- ja metsäselänteet – näiden yhdistelmä tekee maisemasta pienpiirteisesti vaihtelevaa (kuva 7).

Kuva 7. Lahden kaupungin maisemarakenne ja Ruuhijärven sijainti maisemarakenteessa. © Maria Silvast 2018.

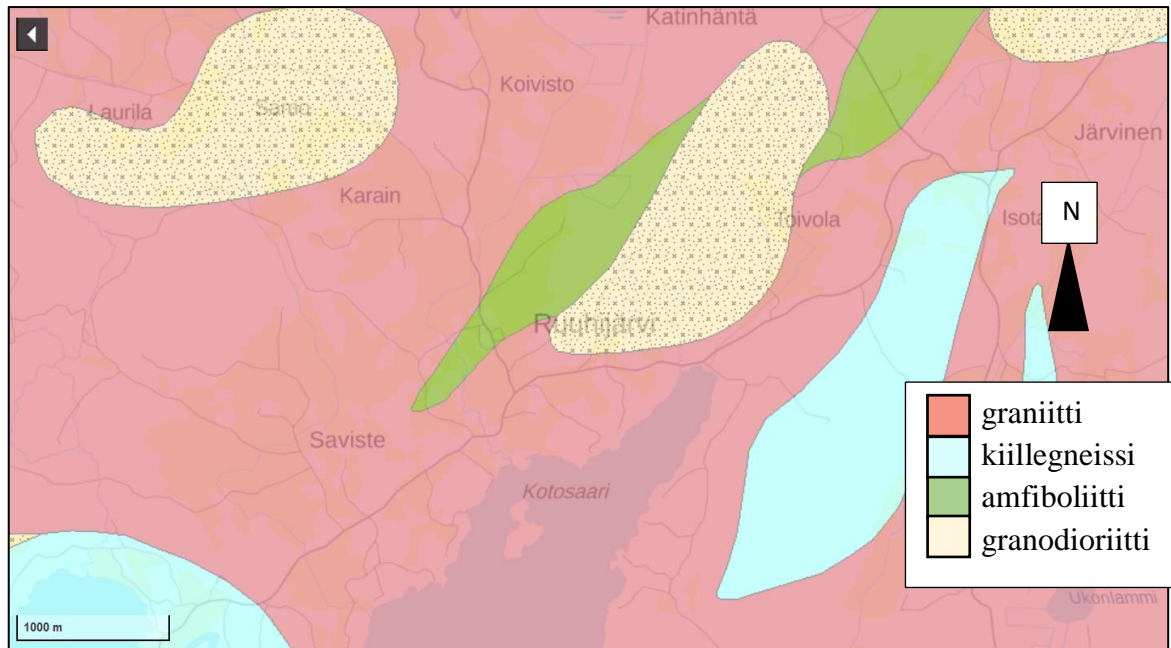
Ruuhijärven kylän itäpuolella sijaitsevat Riuttainkalliot ovat maisemassa silmiinpistäviä jyrkkyytensä vuoksi. Mainittavia maastonkohoumia ovat Hiedasmäki pohjoisessa, Nietmäki ja Vuorenmäki lännessä sekä Rantomäki Ruuhijärven rannalla. Pinnanmuodot ovat pääasiallisesti luoteesta kaakkoon suuntautuvia. Ruuhijärven alueen korkein maastonkohta on ympäristöstään kohoava Vuorenmäki (n. 150 metriä merenpinnan yläpuolella, mmpy); alavimmat maastonkohdat ovat Ruuhijärven rantamilla (n. 86 mmpy). Ruuhijärven itäpuolinen maasto on jylhää ja vaihtelevaa moreeni- ja kallioselännettä (kuva 8).

Kuva 8. Ruuhijärven topografia, rinnevarjostus ja korkeusvyöhykkeet © Maanmittauslaitos.

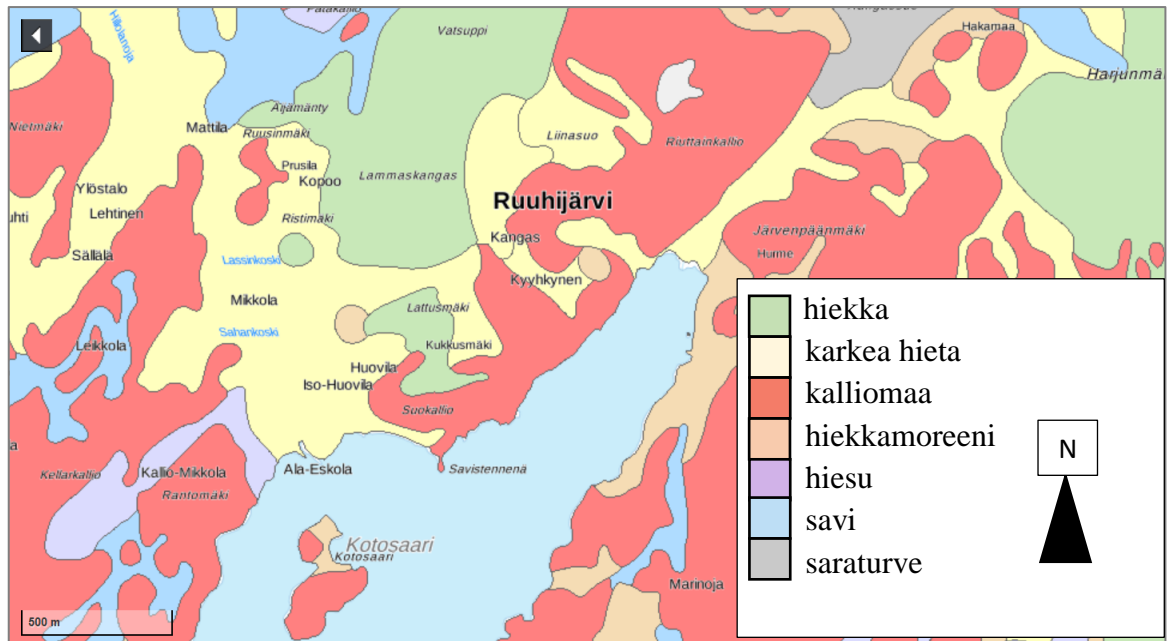
Suomen kallioperä on ikivanhaa prekambrista peruskalliota. Kallioperä määrittää maastolle ja maisemalle sen suurmuodon ja suuntautuneisuuden (Rautamäki 1989: 17). Päijät-Hämeessä kallioperä muodostuu pääosin muinaisen svekofennisen vuorijonon jäänteistä. Vuoristosta on eroosion ja rapautumisen myötä jäljellä peneplaani eli puolitasanko (Aarrevaara ym. 2006: 24).

Ruuhijärvellä kallioperää hallitsee suurimmaksi osaksi graniitti (kuva 9). Graniitti, joka on yleisin syväkivilaji, on väriltään harmaata tai punertavaa – sen koostumus on sekoitus kvartssia, maasälpä ja pienempiä määriä tummia mineraaleja (Grönholm ym. 2010: 49). Pienemmät osat selvitysalueen kallioperästä ovat granodioriittia, amfiboliittia sekä kiillegneissia. Granodioriitti on graniitin tapaan syväkivilaji; amfiboliitti ja kiillegneissi ovat puolestaan metamorfisia, muuttuneita kivilajeja. (Grönholm ym. 2010.) Kallioperä vaikuttaa omalta osaltaan myös kasvillisuuden laatuun: esimerkiksi happamalla graniitilla kalkkivaikutus on pieni, mutta emäksisemmällä amfiboliitilla suurempi. Suurempi kalkkivaikutus näkyy rehevämpinä metsinä ja kasvupaikkoina (Aarrevaara ym. 2006: 24). Pitkänomainen Ruuhijärven vesistö on syntynyt kallioperän murroskohtaan eli ruhjelaaksoon.

Kuva 9. Ruuhijärven kallioperä © Geologian tutkimuskeskus, taustakartta © Maanmittauslaitos.

Maankäyttömuotoja suunniteltaessa maaperällä ja sen laadulla on olennainen merkitys, sillä maaperä sanelee ehtonsa rakentamiselle ja maanpinnan käsittelylle (Rautamäki 1989: 19). Ruuhijärven maaperä muodostuu monista eri maalajeista (kuva 10). Enimmäkseen alueen maaperää hallitsevat kalliomaata ja karkea hieta, joista jälkimmäinen on tarjonnut hyvät olosuhteet peltojen raivaamiselle ja maanviljelylle. Paikoin maaperä on hiekkaa, kuten Lammaskankaan ympäristössä. Ruuhijärven koillispuolen ranta-alueet ovat hiekkamoreenia. Savea esiintyy Leikkolassa, Rantomäen lounaispuolella sekä Ruusinmäen pohjoispuolella; soisten alueiden maaperä on saraturvetta.

Kuva 10. Ruuhijärven maaperä © Geologian tutkimuskeskus, taustakartta © Maanmittauslaitos.

4.2.2 Vesitalous, pienilmasto, kasvillisuus ja LUMO-kohteet

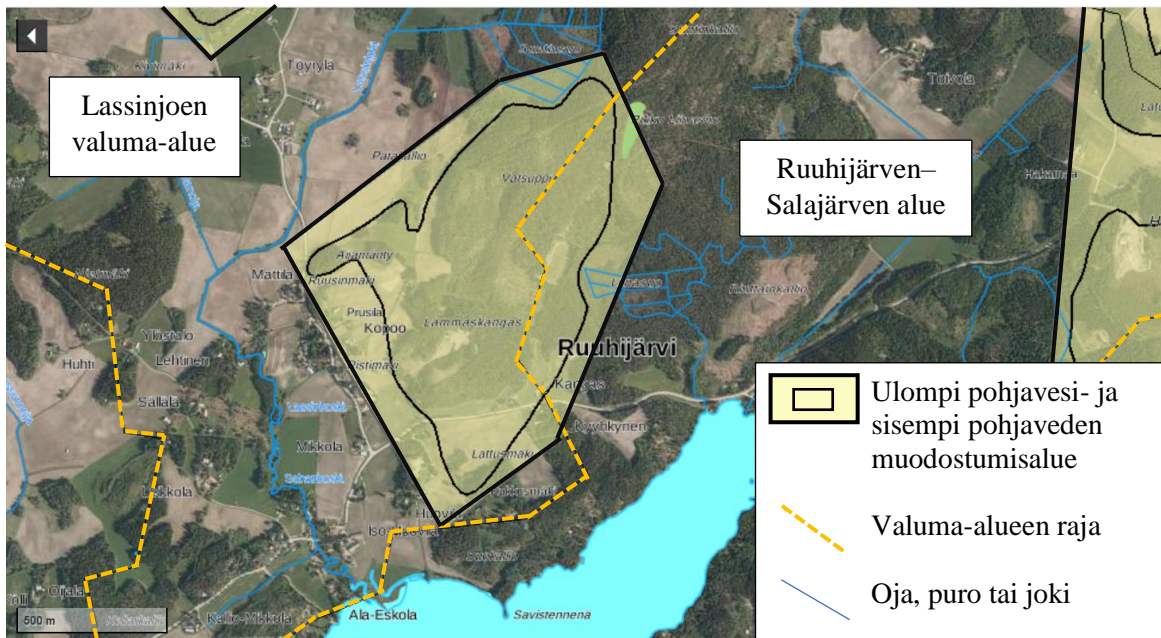
Ensimmäinen ja Toinen Salpausselkä jakavat Päijät-Hämeen maakunnan kahteen tunnistettavaan osaan: eteläpuoliseen, vähäjärvisen seutuun ja pohjoispuoliseen, runsasjärvisen seutuun. Näiden välissä sijaitsee molempien alueiden piirteitä omaava vaihettumisvyöhyke. Järvi-Suomeen luettavalla runsasjärvisemmällä puolella sijaitsee myös Ruuhijärven alue. Suurin osa Päijät-Hämeen alueesta, myös Ruuhijärvi, kuuluu Kymijoen päävesistöalueeseen. (Aarrevaara ym. 2006: 28.)

Ruuhijärven kylä sijaitsee samannimisen järven pohjoisrannalla. Järven pinta-ala on 5,8 km², ja suurin mitattu syvyys n. 18,5 metriä. Pinnankorkeus on 86,0 metriä merenpinnan yläpuolella. Pieniin ja keskikokoisiin vähähumuksisiin järviin kuuluva Ruuhijärvi saa vetensä pohjoisesta Lassinjoesta sekä lännestä Salajärvestä ja Salajoesta. Järvi puolestaan laskee etelässä Immilänjokea pitkin Sylvöjärveen. Sylvöjärvestä vedet päätyvät Arrajärven kautta aina Kymijokeen saakka. (Henriksson & Myllyvirta 1993: 2.)

Ruuhijärven kylä sijaitsee suurimmaksi osaksi Lassinjoen valuma-alueella, mutta kylän itäpuoliset osat sekä läntinen Savisteen alue kuuluvat jo laajempaan Ruuhijärven–Salajärven alueeseen (kuva 11). Tärkeänä valumasuunnat erottavana vedenjakajana toimii Lammaskankaan, Vatsupin ja Suntinkallion välinen metsäselänne. Vedenvälunta Ruuhijärveen tapahtuu maastonmuotojen mukaisesti joko Lassinjoen kautta tai pienempien ojien ja uomien, kuten Hevossuonojan tai Hangassuonojan, kautta (ks. Henriksson & Myllyvirta 1993: 3).

Ruuhijärven kylän yhteydessä on paljon peltoalueita ja haja-asutusta, jotka kuormittavat osaltaan vesistöä – kuormitusta aiheuttavat myös ojitukset, joita on tehty esimerkiksi Suntinsuon ja pohjoisempana Isosuon alueella. Suomen ympäristökeskus tekee havaintoja järvien ekologisesta tilasta, ja vuoden 2013 luokituksessa Ruuhijärven vesistö kuuluu vedenlaadultaan luokkaan tyydyttävä (Suomen ympäristökeskus 2019).

Ruuhijärvellä Lammaskankaan alueella pitkittäisharjussa sijaitsee n. 1,14 km² laaja Ruuhijärven vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue, jonka sisälle rajautuu n. 70 hehtaarin laajuinen varsinainen pohjaveden muodostumisalue (kuva 11). Ruuhijärven pohjavesialue ulottuu etelä–pohjoissuunnassa Huovilan talolta Suntinsuolle; itä–länsisuunnassa Mattilan talolta Liinasuolle. Pohjavesialuetta halkoo Ruuhijärven kylätie (Järvistentie, osittain myös Korkeentie), ja alueella on varsin paljon maatalouskäytössä olevaa peltoalaa. Pohjavesialueella sijaitsevat lisäksi Lammaskankaan sorakuoppa sekä Liinasuontien urheilukenttä. Lähialueen muita pohjavesialueita ovat Hiedasmäen alue pohjoisessa sekä Harjunmäen alue idässä.

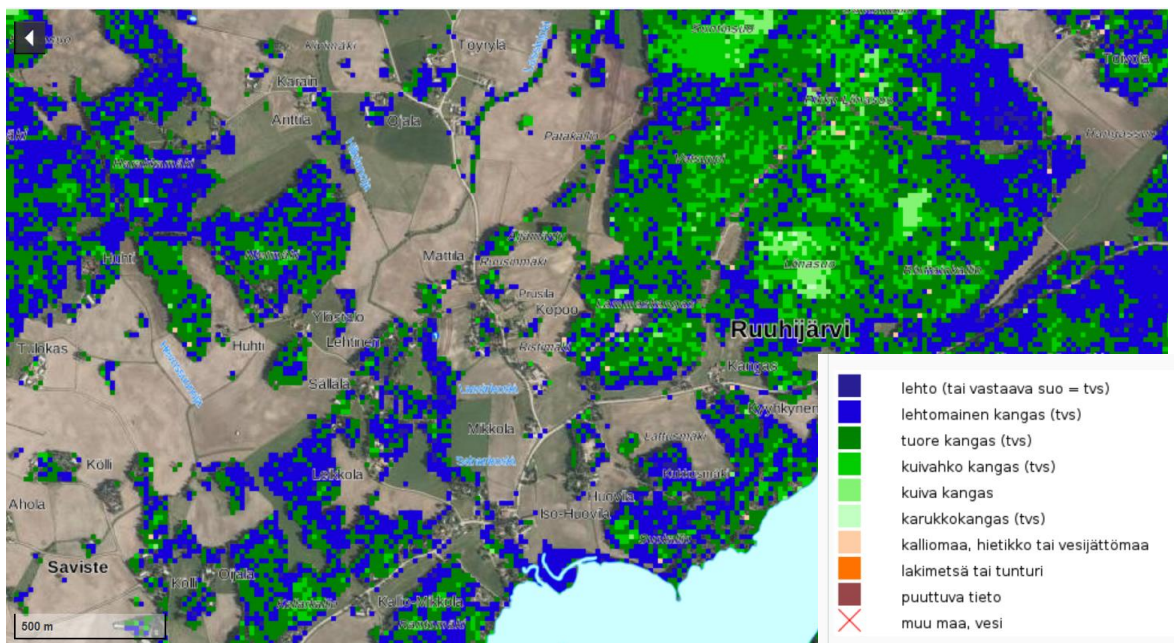
Kuva 11. Ruuhijärven kylän valuma-alueet sekä pohjavesi- ja pohjaveden muodostumisalueet © Suomen ympäristökeskus; peruskarttarasterin hydrografia ja ortokuva © Maanmittauslaitos.

Ruuhijärven alueen valumiin ja vesisuhteisiin vaikuttavat myös suoalueet ja kosteikot, joista mainittavimmat ovat ojitetut Liinasuo ja Suntinsuo sekä ojittamaton Pikku Liinasuo. Kellarkallion pohjoispuolella Ruuhijärventien läheisyydessä on lisäksi lähdemuodostuma.

Päijät-Hämeen maakunta kuuluu kokonaisuudessaan eteläboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen, ja maakunnan eteläiset osat ns. ”vuokkovyöhykkeeseen” (Aarrevaara ym. 2006: 30). Ruuhijärven alueen metsät ovat pääasiassa lehtomaisen tai tuoreen kankaan metsiä, joita luonnehtii rehevä kasvillisuus (kuva 12). Suoalueet, joita alueella on vähän, ovat karumpia kuivan tai kuivahkon kankaan kasvupaikkoja. Metsät ovat pääasiassa koivua ja kuusta, myös haapaa, kasvavia sekametsiä, Lammaskankaan ja Vatsupin alueet ovat niukkaravinteisempia. Metsien kenttäkerroskasvillisuus muodostuu suurelta osin tuoreen ja lehtomaisen kankaan ilmentäjälajeista, kuten mustikasta, käenkaalista ja erilaisista saniaisista. Jaloja lehtipuita, kuten tammea ja vaahteroita, kasvaa pääasiassa teiden varsilla; paikoitellen lehdoiksi luokiteltavilla rannoilla kasvaa koivua ja tervaleppää.

Suljettujen metsäympäristöjen lisäksi alueen kasvillisuusarvot muodostuvat myös avoimien kulttuuriympäristöjen, kuten peltojen ja niittyjen kasvillisuudesta, sekä rantavyöhykkeiden litoraalikasvillisuudesta. Peltojen ja metsien reuna- ja vaihettumisvyöhykkeillä tavataan Ruuhijärvellä esimerkiksi pähkinäpensasta (Siitonen 2004: 6). Alueelta on rajattu kaksi pähkinäpensaslehtoa, jotka ovat luonnonsuojelulain (1096/1996) 29.2 § nojalla suojeltuja luontotyyppejä.

Ruuhijärven kylää idässä rajaava järven koillislahti on tärkeä kosteikkoalue, jossa kasvaa leveäosmankäämiä, järviruokoa sekä erilaisia saroja ja kortteita. Osa Ruuhijärven kylän pelloista työntyvät laaksoina rantavyöhykkeelle asti, ja ne muodostavat osittain edustavia rantaluhtia ja -niittyjä. (Siitonen 2004: 7.) Yleisesti kasvillisuus on rehevää ja ympäristö on kasvupaikkana hyvin lajirikas.

Kuva 12. Ruuhijärven alueen metsien kasvupaikkatyyppittely vuonna 2015 © Luonnonvarakeskus; ortokuva © Maanmittauslaitos.

Ruuhijärven alueella on kaksi yksityisten mailla olevaa luonnonsuojelualuetta (luku 4.3.2, kuva 18a). Nämä kaksi ovat rajauksiltaan lähes päällekkäisiä luonnon monimuotoisuus- eli LUMO-kohteiden kanssa (kuva 13). Luonnon monimuotoisuuskohteet ovat jokaisen kunnan itse tunnistamia ja rajaamia kokonaisuuksia, joilla on paikallisesti erittäin tärkeä merkitys

alueiden biodiversiteetin kannalta. Ruuhijärven LUMO-kohteet ovat molemmat pähkinäpensaslehtoja – näissä pellon reunassa olevissa sekametsissä kasvaa isokokoisia pähkinäpensaita (*Corylus avellana*), joka on Suomessa jokseenkin yleinen vain maan eteläisissä osissa (Kurtto & Helynranta 2014: 90).

Kuva 13. Ruuhijärven luonnon monimuotoisuus- eli LUMO-kohteet kylän itäosassa, Järvistentien varressa. Molemmat ovat pähkinäpensaslehtoja. Taustakartta © Maanmittauslaitos.

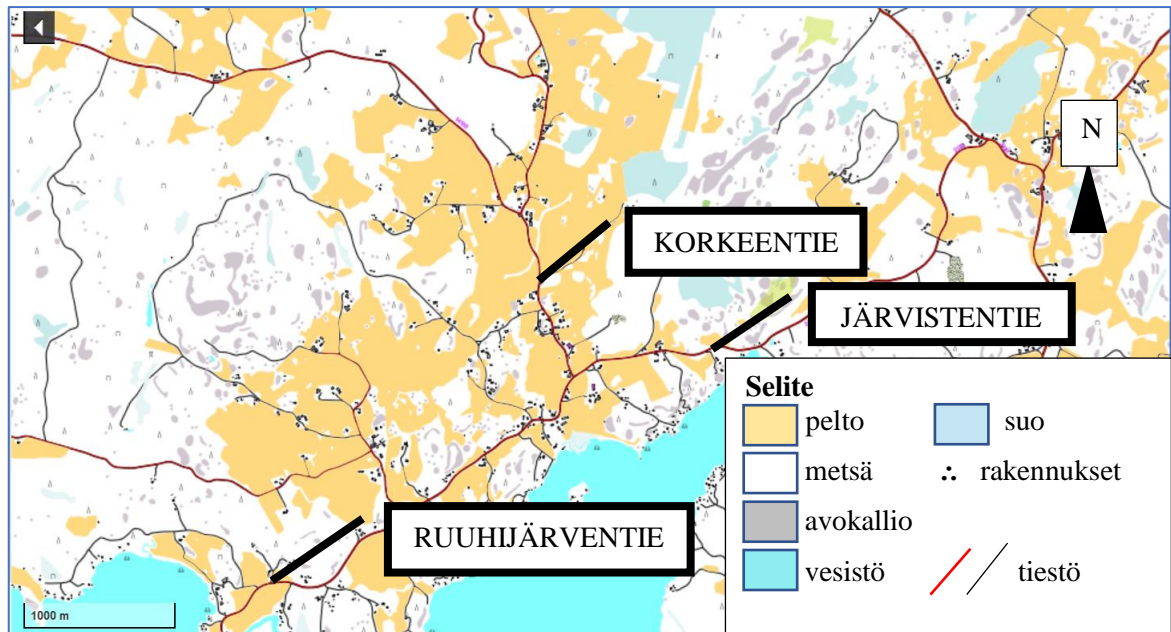
Päijät-Hämeessä ilmasto on mantereisempi, mitä pohjoisemmaksi siirrytään. Ilmasto on keskeinen maisematekijöihin vaikuttava tekijä, etenkin kasvillisuuden osalta. Päijät-Hämeessä vuoden keskilämpötila on +4 astetta, vuotuisen sademäärän vaihdellussa 600–650 mm välillä (Aarrevaara ym. 2006: 30). Ruuhijärven pienilmastoon vaikuttavat sadetta, tuulta ja lämpötiloja säätelevät maastonmuodot sekä vesistöt. Etelään ja lounaaseen suuntautuvat rinteet vastaanottavat runsaasti auringon tulosäteilyä verrattuna muiden ilmansuuntien rinteisiin tai tasaiseen maastoon – tämä aiheuttaa huomattaviakin eroja lämpöoloissa (Rautamäki 1989: 33). Ruuhijärven vesistö tasaa alueella vuorokaudenajoittain vaihtuvia lämpötilaeroja, ja toisaalta pidentää kasvukautta syksyllä. Alavat peltolaaksot ovat toki

alttiita tuulelle ja kylmille ilmassoille, mutta niitä ympäröivillä maastonkohoumilla ja metsillä on suojaava vaikutus. Rakennuskanta Ruuhijärven alueella on toistaiseksi verrattain harvaa haja-asutusta eikä tiheän kaupunkirakenteen lämmittävää vaikutusta – ns. lämpösaarekeilmiötä – ole havaittavissa, kuten Lahden keskusta- ja ydinkaupunkialueella.

4.2.3 Nykyinen maankäyttö

Ruuhijärven alueella keskeisimmät maankäytön muodot ovat pinta-alallisesti mitattuna maatalous ja metsätalous (kuva 14). Melko yhtenäistä, viljelykäytössä olevaa peltoalaa on Ruuhijärven alueella jopa lähes 300 hehtaaria. Tämän lisäksi maanviljelyn sekä luonnollisen kasvillisuuden luonnehtimaa pienpiirteistä maatalousmosaiikkia on noin 350 hehtaaria. Peltoala jatkuu Ruuhijärveltä varsin katkeamattomana Savisteen alueelle lännessä ja Hiedasmäen alueelle pohjoisessa. Avoimia peltoja ja maatalousalueita täplittävät paikoittain kooltaan vaihtelevat metsäsaarekkeet ja -selänteet sekä asutus. Maatalous ja kulttuuriympäristöt hallitsevat Ruuhijärven kyläkeskusta, mutta etäämmälle siirryttäessä metsät valtaavat alaa. Metsät ovat sulkeutuneita havu- tai sekametsiä.

Ruuhijärven vesistö rajaa kylää etelässä. Kylässä on runsaasti väljää haja-asutusta sekä järven rannalla myös vapaa-ajan asuntoja. Kyläkeskuksen ja ympäröivän lähialueen asukasluku on Tilastokeskuksen vuoden 2017 väestöruutuaineistosta (1 km × 1 km) laskettuna noin 130–140. Merkittävän osan tiestöstä muodostavat kylän halkaisevat Ruuhijärventie–Järvistentie (yhdystie 3134) sekä Korkeentie (yhdystie 15001). Alueen muu tiestö on pienempää yksityistiestöä.

Kuva 14. Ruuhijärven alueen nykyinen maankäyttö. Peruskarttarasterin rakennukset, liikenneverkot ja maanpeite © Maanmittauslaitos.

4.3 Maiseman historia ja kulttuuriarvot

Suomalaiseen maisemaan ovat jättäneet merkittävän jälkensä viimeisin jääkausi sekä Itämeren menneisyyden eri vaiheet. Maanpinnan muotoihin ja maaperän koostumukseen vaikuttivat jääkausien aikaiset jäätiköitymis- ja sulamisvaiheet: jäätiköt ja sulamisvedet kasasivat, kuluttivat ja sekoittivat näitä maisemarakenteen osatekijöitä. Mannerjäätiköt synnyttivät sulaessaan vesistöjä, joiden erivaiheisten pinnantasojen yläpuolelle jääneitä alueita kutsutaan supra-akvaattisiksi, veden koskemattomiksi – maaperä on näillä alueilla lajittumatonta, ja usein alempia rinteitä ravinteikkaampaa. Eri maastonkorkeuksilla sijaitsevat muinaisrannat puolestaan ovat Itämeren vaiheiden rantavoimien kuluttamia muistutuksia menneistä maisemista. (Aarrevaara ym. 2006: 8.)

Baltian jääjärvi oli Itämeren vaihe, joka syntyi mannerjään sulaessa noin 13 000 vuotta sitten – jääjärvi oli patoutuman vuoksi valtamerestä irrallaan, ja jääjärven pinnankorkeus oli valtamerta korkeammalla tasolla. Sulamisvedet kasasivat sulavan mannerjään eteen lajittuneita maa-aineksia reunamuodostumiksi. Kun ilmasto väliaikaisesti viileni,

mannerjään sulaminen pysähtyi ja Ensimmäisen Salpausselän reunamuodostuma muotoutui Lahden ja Päijät-Hämeen alueelle yli 12 000 vuotta sitten. Pitkittäisharjut syntyivät niin ikään sulamisvesien lajitteluina jäätikön railoihin. (Perälä ym. 2010: 13.) Lammaskankaan alue Ruuhijärvellä on esimerkki pitkittäisharjusta.

Baltian jääjärvi laski valtameren tasoon Keski-Ruotsissa noin 11 500 vuotta sitten, joka aiheutti veden pinnankorkeuden laskemisen kymmenillä metreillä. Jääjärvestä muodostui ns. Yoldiameri, jonka pinnankorkeus oli 112–115 metriä nykyisen merenpinnan yläpuolella. Tässä vaiheessa myös osia Ruuhijärven alueesta oli alkanut paljastumaan veden alta. Yhä tänäkin päivänä jatkuva maankohoaminen aiheutti Yoldiameren patoutumisen Ancyclusjärveksi noin 10 800 vuotta sitten, ja vedenpinta jatkoi laskuaan. (Perälä ym. 2010: 14–17.) Tällöin koko Ruuhijärven alue oli noussut esiin merestä.

4.3.1 Maiseman kehitys (viljelymaisema, tieverkko, asutus)

Asutus on saapunut Ruuhijärven alueelle varhain, sillä alueelta on löydetty rautakautisia kätköjä sekä ristiretkien aikaisia kalmistoja – Ruuhijärvi on voinut olla viimeksi mainitun aikaan jo yksi Hämeen tiiviin asutuksen keskuksista. (Aarrevaara ym. 2006: 11.) Ruuhijärven vesistö Nastolan järviketjussa, laajat metsät riistoineen ja turkiseläimineen sekä rantalaaksojen ihanteelliset olosuhteet viljelyyn tarjosivat edellytykset asutuksen muodostumiselle.

Ruuhijärven viljelymaisema on muodostunut metsäisten selänteiden välisiin alaviin laaksoihin, joiden maaperää luonnehtivat karkea hieta ja savi – etenkin hietamaat ovat loistavia maanviljelykseen ravinteiden ja veden saannin kannalta (Rautamäki 1989: 23). Vuoden 1571 maakirja kertoo, että Ruuhijärven kylässä on tuolloin ollut yhdeksän taloa (Wager 2006: 89).

Jo Kuninkaan Kartastossa (1776–1805) alueella näkyy selvää asutuksen, maanviljelyn ja varhaisen tiestön mosaiikkia metsäselänteiden lomassa (kuva 15). Ruuhijärvelle kulki

pienehköjä teitä etelästä Immilän ja Kumian kylistä, lännestä Oksjärven alueelta sekä pohjoisesta Korkeeen kylästä. Tärkein ja suurin tieyhteys oli kuitenkin itään Järvisten ja Vuolenkosken kyliin – Ruuhijärven alue sijaitsi valtakunnallisesti tärkeän Ylisen Viipurintien varrella (Wager 2006: 94). Tämä tie oli aikansa keskeinen liikenneväylä, ja vaikutti edullisesti myös Ruuhijärven alueen kehitykseen.

Kuva 15. Ruuhijärven alue Kuninkaan Kartastossa 1776–1805.

1800-luvulla viljely ja asutus lisääntyivät. Senaatinkartassa (1875) näkyy eteläinen historiallinen kylätontti, ”Alakylä”, Lassinjoen suulla Ruuhijärven rannalla sekä tätä pohjoisempi ”Yläkylä”. Näistä asutus ja tiestö on levinnyt myös pohjoiseen Hiedasmäen suuntaan ja länteen Salajärveä kohden (kuva 16). Wagerin (2006: 94–95) mukaan tämä kylärakenteen leviäminen liittyy isojaoksi kutsuttuun maanjakoon 1700-luvun lopulla.

Kuva 16. Ruuhijärven alue Senaatinkartassa 1875.

1900-luvulla kylän asutus sekä viljelymaiseman ja tiestön kehitys alkoi muotoutua nykyiselleen (kuvat 17a ja 17b). Ensinnäkin, kylän maisemaa hallitsee loivasti kumpuilevat, yhtenäiset viljelykset. Toiseksi, maanjakotoimitusten jälkeen kylän rakennuskanta on muotoutunut verrattain hajanaiseksi. Näistä syistä viljelymaisemia ylittävät kaukonäkymät ovat kylälle tunnusomaisia.

”Alakylän” tiivis alue on edelleen nähtävissä Iso-Huovilan talon kupeessa Lassinjoen suulla; pohjoisempi ”Yläkylä” taas Prusilan ympäristössä. Maisemallisesti edustavilla, ylävillä paikoilla sijaitsevat mm. 1900-luvun alun Kyyhkysen ja Kankaan talot kylän itäpuolella (Wager 2006: 95). Mainittavia muita rakennuksia ovat kylän paloasema vuodelta 1955, 1980-luvulla rakennettu seurantalo sekä kylän vanha puukoulu vuodelta 1900. Pientaloasutus on lisääntynyt jonkin verran 1990-luvun jälkipuolella. (Ahola 2005: 46.) Nykyisen tieverkon rungon muodostavat yhdystie 3134 Nastolasta Järvisen kylään sekä yhdystie 15001 Ruuhijärveltä Korkeeseen kylään.

Kuvat 17a ja 17b. Ruuhijärven alue peruskartoissa vuosina 1965 (a) ja 1989 (b).

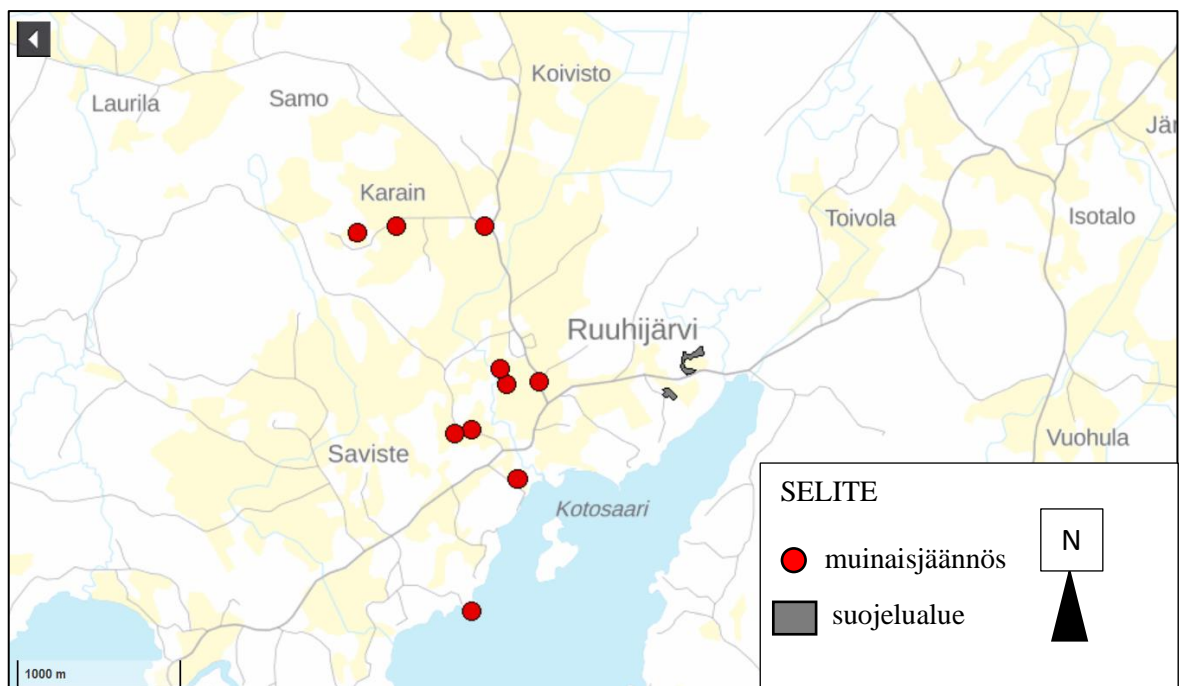
4.3.2 Suojellut kohteet (muinaisjäännökset, MARY- ja metsälakikohteet)

Kiinteät muinaisjäännökset ovat arkeologista kulttuuriperintöä, joiden säilymistä ja suojelemista edistävät Suomessa Museovirasto sekä maakuntamuseot. Muinaismuistolaki

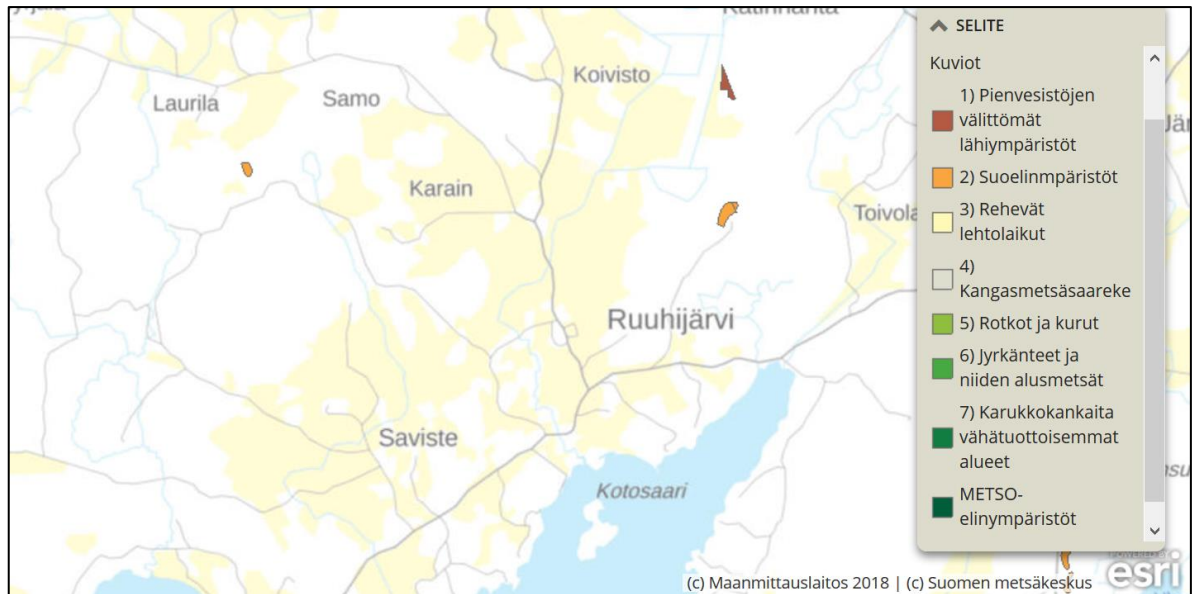
(295/1963) sääntelee kiinteiden muinaisjäännösten rauhoittamisesta, jotta historiallisia jälkiä Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja ihmisen toiminnasta säilyisi tulevillekin sukupolville. (Museovirasto 2018.)

Ruuhijärven alueelta löytyy lukuisia kiinteitä muinaisjäännöksiä (kuva 18a). Niitä ovat Skinnarin rautakautiset polttokenttäkalmistot järven rannalla Suuteenpellontien päässä; Ruuhijärven uimarannan rautakautinen ja keskiaikainen asuinpaikka; Leikkolan rautakautiset kuppikivet A ja B; Lassinkosken rautakautiset asuinpaikat A–C; Ristimäen rautakautiset ruumiskalmistot; Harakkamäen rautakautiset muinaisjäännösryhmät; sekä Anttilan ja Töyrylän rautakautiset asuinpaikat pohjoisessa Hiedasmäkeen päin mentäessä.

Ruuhijärven alueelta on inventoitu myös metsälain (1093/1996) 10 §:n mukaisia erityisen tärkeitä elinympäristöjä eli metsälakikohteita (kuva 18b). Ne ovat pääasiassa suoelinympäristöjä, kuten Pikku Liinasuo, tai pienvesistöjen välittömiä lähiympäristöjä.

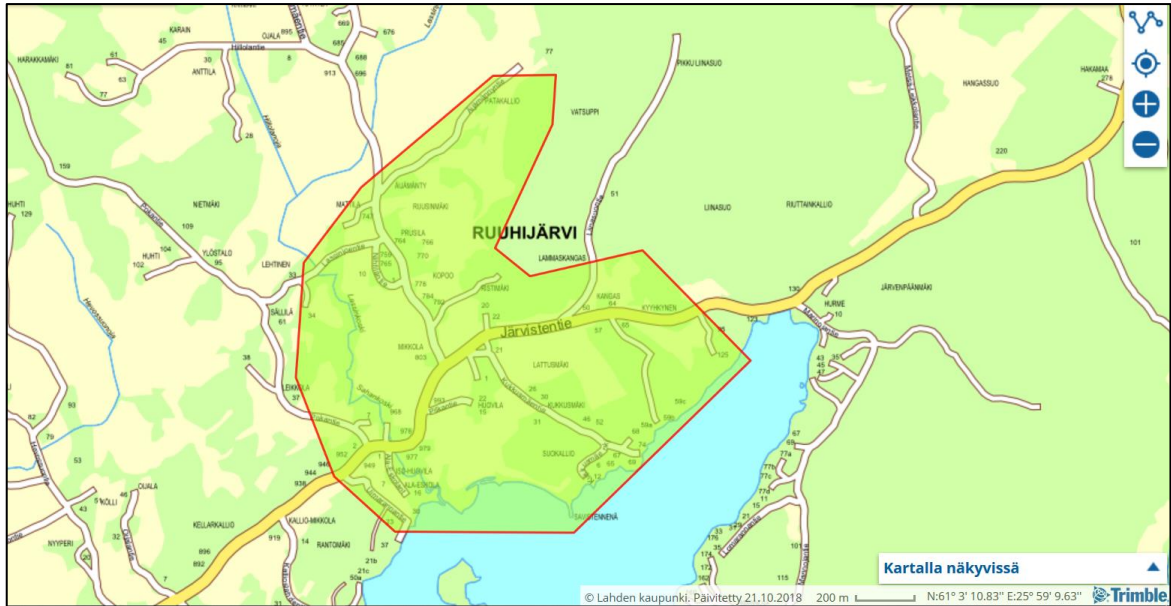
Kuva 18a. Ruuhijärven alueen muinaisjäännökset © Museovirasto sekä yksityisten mailla olevat luonnonsuojelualueet © Suomen ympäristökeskus. Taustakartta © Maanmittauslaitos.

Kuva 18b. Metsälain erityisen tärkeät elinympäristöt eli metsälakikohteet Ruuhijärvellä. (Suomen metsäkeskus 2018.)

Nastolan järvisetuun kuuluvan Ruuhijärven kylän kulttuurimaisema on Päijät-Hämeen maakuntakaavassa merkitty kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi (ks. kuva 5, kappaleessa 4.1.2). Rajauksen ala on 713,3 hehtaaria. Alerajauksen kuvauksessa mainitaan, että Ruuhijärven kylä- ja viljelymaisema on rautakaudelta periytyvää. (Päijät-Hämeen liitto 2018.)

Päijät-Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut ympäristöt (MARY) inventoitiin maakuntakaavan suunnittelun ja laatimisen tarpeisiin vuonna 2005 (Wager 2006: 8). MARY-inventoinnissa tuotiin esille rakennetut kulttuuriympäristöt, jotka ilmentävät maakunnan ominaisluonnetta sekä erityisiä piirteitä (Aarrevaara ym. 2006: 21). Ruuhijärven kylän kulttuuriympäristö on yksi Päijät-Hämeen MARY-alueista (kuva 19).

Kuva 19. Ruuhijärven kulttuuriympäristö on inventoitu maakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi ympäristöksi (MARY). (Lahden kaupunki 2018a.)

4.4 Maisemakuva

4.4.1 Maisematyypit ja ominaispiirteet

Kuten edellä on todettu – pinnanmuodot, maa- ja kallioperä, kasvillisuus, vesistöt ja pienilmasto määrittävät maisema-alueen perusrungon ja -rakenteen. Näiden lisäksi maankäyttö, asutus ja kulttuurinen historia antavat omat vaikutteensa maisemarakenteeseen. Näin muovautuu maisemallisesti yhtenäisiä alueita, jotka vaihtuvat vähitellen ominaisuuksiltaan toisenlaisiksi maisemaseuduiksi.

Ruuhijärven alue on osa Järvi-Suomen maisemamaakuntaa ja Lahden selänneseudun maisema-aluetta. Alueen katsotaan lisäksi kuuluvan Itäisen Järvi-Suomen maisemaseutuun ja Nastolan järvisseudun maisematyyppiin (Aarrevaara ym. 2006: 34–38). Ruuhijärvi on alueluokituksiltaan ominaisesti metsien, järvien ja haja-asutuksen luonnehtimaa – suotuisan maaperän ja pienilmaston vuoksi myös pellot ovat Ruuhijärven maisemassa hallitsevia.

Ruuhijärvi sijaitsee kahden Salpausselän reunamuodostuman välimaastossa ja jääkauden aikaiset prosessit ovat tehneet maastosta pienpiirteisesti vaihtelevaa ja kumpuilevaa. Ruuhijärven maisemakuva on sekoitus aukeita, kumpuilevia peltoja sekä sulkeutuneita metsäseläniteitä. Ruuhijärven vesistö on voimakas maisemaelementti kyläkeskuksessa: jalopuin kehystetyt yhdystiet sijaitsevat mäkisillä alueilla, ja monin paikoin etelään, lounaaseen ja kaakkoon aukeaa komeita järvinäkymiä vesistöön viettävien peltojen ylitse.

Laakeaa, asutuksen tai metsäsaarekkeiden täplittämää viljelysmaisemaa on nähtävissä ympäri maisemaselvitysalueetta (kuva 20a). Pohjoiseen katsottaessa katseen vangitsee viljelysmaiden takana kohoava Hiedasmäen alue radiomastoineen. Pinnanmuodoiltaan vaihtelevat metsäseläniteet ympäröivät kylän tasaisempaa kulttuuriympäristöä niin lännessä, pohjoisessa kuin idässäkin. Aluetta halkoo peltolaaksossa mutkitteleva Lassinjoki, joka on myös huomattava maisematekijä kohisevine Lassin- ja Sahankoskineen (kuva 20b). Sitä reunustavat paikoitellen rehevät, tuomea ja leppää kasvavat entiset hakamaat ja vanhat maatalousrakennukset – nämä tuovat maisemakuvaan tyypillistä maalaisidylliä.

Kuvat 20a ja 20b. Vasemmalla Korkeentien viljelysmaisemaa; oikealla Lassinjoki Lassinjoentiellä. © Niko Mäkinen 2018.

Kylän rakennuskanta on vaihtelevan ikäistä. Komeita 1900-luvun alun puutaloja ovat esimerkiksi Kankaan ja Kyyhkysen talot Järvistentien varressa, Ruuhijärven vanha puukoulu Kukkusmäentiellä sekä Lehtisen talo Lassinjoentien varressa.

4.4.2 Liittyminen ympäröivään maisemaan; maamerkit ja näkymät

Ruuhijärven haja-asutuksen luonnehtima kulttuurimaisema vaihtuu varsin jyrkästi aluetta saartaviin laajoihin, suljettuihin metsiin – sekä etelässä avoimeen Ruuhijärven vesistöön. Lännessä aluetta rajaavat Vuorenmäen ja Oksjärven erämaiset metsät. Pohjoisessa Hiedasmäestä alkava metsäselänne erottaa Ruuhijärven Korkean ja Supinkulman alueista. Idässä puolestaan Ruuhijärven kylää piirittävät kallioiset, kumpuilevat metsät, jotka jatkuvat pitkälle aina Järvisten kylään saakka.

Ruuhijärven maisema on luonnon- ja kulttuurimaiseman mosaiikkia ja palapeliä – maisematilat ovat niin avoimia, puoliavoimia kuin suljettujakin. Näistä avoimet viljelysmaat ovat kuitenkin kyläkeskuksen ympäristössä hallitsevia. Niitä rikkovat paikoitellen suljetut tai puoliavoimet metsäsaarekkeet ja talojen pihapiirit maatalousrakennuksineen.

Avoimia näkymiä etelään Ruuhijärven vesistöön peittää jonkin verran parinsadan metrin etäisyydellä rantaviivasta sijaitseva Kotosaari. Kotosaaren takaa avautuva näkymä järvenselälle ulottuu useiden kilometrien päähän. Ruuhijärven kyläkeskuksen ehdottomasti omaleimaisin, aluetta identifioiva näkymä on Ruuhijärventien ja Korkeentien risteyksestä avautuva maisema etelään (kuva 21). Järveen viettävän pellon keskellä kasvaa valtava yksittäiskuusi, joka on samalla kylän ainutlaatuinen maamerkki. Kuusen takaa avautuu järvimaisema.

Kylän maamerkkeihin kuuluvat myös Ruuhijärven nuorisoseurantalo, vanha paloasema sekä kylän vanha puukoulu – näistä kaikista on esteettömät näkymät etelään Ruuhijärven vesistöön. Teiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat navetat ja hirsiladot luovat alueella maaseudun tunnelmaa. Ruuhijärven vanha baari Iso-Huovilan talon ja Lassinjoen kupeessa on niin ikään omanlaisensa maamerkki ja mieleenpainuva yksityiskohta kyläkuvassa.

Kuva 21. Ruuhijärven omaleimaisin näkymä ja tärkeänä maamerkinä toimiva yksittäiskuusi. Takana näkyvät Iso-Huovilan tilukset, Ruuhijärven vesistö ja Kotosaari. © Niko Mäkinen 2018.

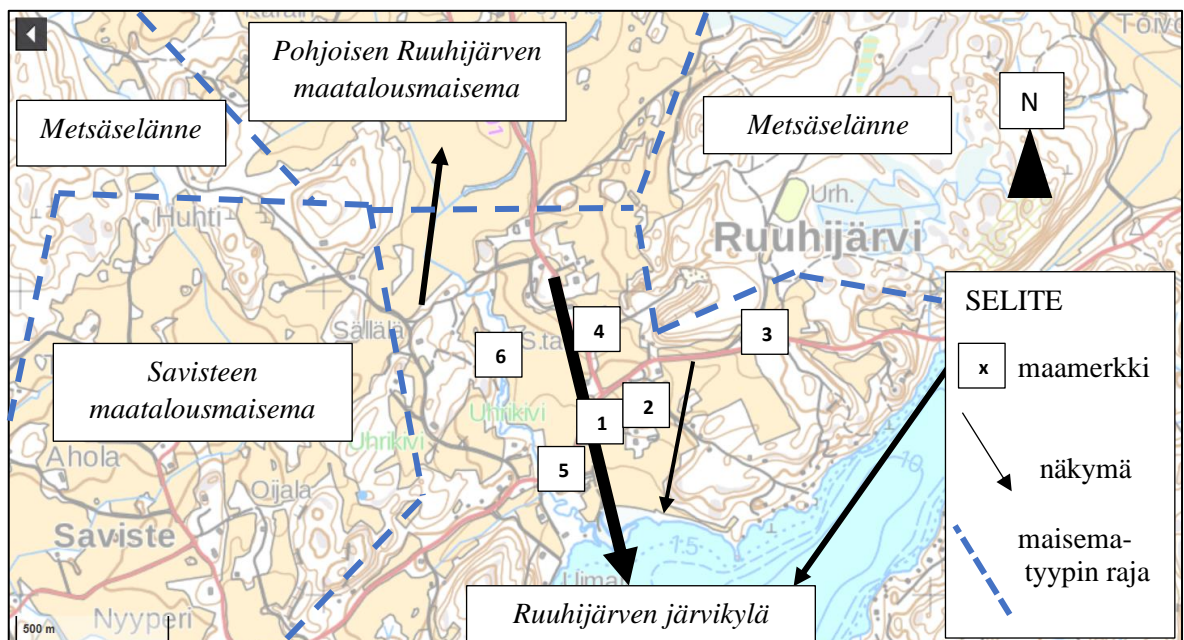
Toinen mainittava maamerkki on Kankaan–Kyyhkysen talokokonaisuus kylän itäpuolella, jossa se muodostaa eräänlaisen ”sisääntulon” Ruuhijärven kylään. Talojen kohdalla teitä reunustaa edustava rivi metsätammia. Mäen päällä sijaitsevilta Kankaan ja Kyyhkysen taloilta avautuu myös näkymä Ruuhijärven vesistöön (kuvat 22a ja 22b).

Kuvat 22a ja 22b. Vasemmalla Kankaan–Kyyhkysen tienmutka, jota reunustavat tammet. Oikealla näkymä Kankaan ja Kyyhkysen kohdalta pellon yli Ruuhijärven vesistöön. © Niko Mäkinen 2018.

Ruuhijärven kylän itäpuolella, Marinojantien risteyksessä avautuu komea, esteetön näkymä järvelle. Kyseisen järvenlahden rannalta avautuu yksi alueen edustavimmista kaukonäkymistä suoraan Ruuhijärven vesistöön. Lassinjoentien ja Pokantien risteyksestä avautuu pohjoiseen komea kaukonäkymä viljelysmaisemista sekä Hiedasmäestä.

Jaottelin Ruuhijärven kylän maisemakuvansa perusteella neljään maisematyyppiin (kuva 23). *Ruuhijärven järvikylälle* ominaista ovat avoimet, paikoin kumpuilevat maalaismaisemat sekä järvinäkymät. *Pohjoisen Ruuhijärven ja Savisteen maatalousmaisemia* luonnehtivat niin ikään avoimet viljelysmaat ja kulttuuriympäristöt, mutta järvielementti ei ole enää läsnä, kuten järvikylän tapauksessa. Nämä maisematyypit rajautuvat ympärillä kohoaviin sulkeutuneisiin *metsäselänteisiin*.

Kuva 23. Ruuhijärven alueen maisematyyppittely, alueen maamerkkejä sekä merkittävimmät näkymät: 1. Ruuhijärven yksittäiskuusi; 2. Vanha puukoulu; 3. Kankaan–Kyyhkysen talot; 4. Nuorisoseuratalo ja vanha paloasema; 5. Ruuhijärven baari; 6. Lassinjoki ja sen ympäristö. Taustakartta © Maanmittauslaitos.

4.4.3 Ympäristön häiriötekijät

Mainittavia maisemavaurioita ei Ruuhijärven alueella ole. Lammaskankaan pitkittäisharjuun tehty sorakuoppa sijaitsee piilossa olevassa notkossa eikä se ole nähtävissä kyläkeskuksen maisemassa. Riuttainkalliolla suoritettavat avohakkuut ovat niin ikään hyvin piilossa maisemaa katsovalta, ja ajan myötä tilalle kasvaa uusi metsä. Hiedasmäen radiomasto on selvästi erottuva maisemaelementti, mutta se sulautuu maisemaan luontevasti eikä ole varsinainen maisemakuvaa tai sen yhtenäisyyttä häiritsevä tekijä.

Alueet, joilla vuorokautinen keskiäänitaso on päivällä yli 55 dB ja yöllä yli 50 dB luokitellaan melualueiksi – Ruuhijärven alueella häiritsevää melua ei ole havaittavissa. Ramboll Oy:n vuonna 2017 laatimassa meluselvityksessä Ruuhijärvi sijaitsee Lahdessa ns. ”hiljaisella vyöhykkeellä” sekä päivä- että yöaikaan (Lahden kaupunki 2018c). Kylää halkovien Ruuhijärventien–Järvistentien sekä Korkeentien liikennemäärät ovat niin pieniä, että ne eivät aiheuta meluongelmia. Paikkatietoikkuna.fi -verkkosivustolta löysin Liikenneviraston aineistoa, jonka mukaan Ruuhijärventien liikennemäärä on keskimäärin vain 438 ajoneuvoa vuorokaudessa. Järvistentien vastaava lukema on 151 ja Korkeentien 271. Luvut perustuvat Liikenneviraston vuonna 2017 tekemiin laskelmiin.

Lahden Ruuhijärvi on maaseutumainen alue, jossa ympäristön häiriötekijöitä ei käytännössä ole. Se on onnistunut säilyttämään maisemakuvansa eheänä, ja tiheän kaupunkiympäristön mukanaan tuomat lieveilmiöt, kuten melu, eivät ole ainakaan toistaiseksi aluetta saavuttaneet. Ympäristön tilaa kuormittavat osaltaan kuitenkin hajanainen yhdyskuntarakenne sekä maa- ja metsätalous.

4.5 Viheraluerakenne

Viheralueella tarkoitetaan alueita, jotka ovat pääasiallisesti kasvillisuuden peittämiä – niitä voivat olla niin maa- ja metsätalousalueet, ulkoilun alueet, puistot, suojelun alueet, viherkäytävät kuin kasvulliset tontitkin (Perälä ym. 2010: 66). Myös kasvillisuuden peittämät rannat ja vesistöt ovat viheralueita. Viheralueilla on olennainen merkitys

esimerkiksi hulevesien ja paikallisen pienilmaston säätelyssä. Lisäksi ne luovat oman vaikutuksensa kunkin alueen maisemakuvaan ja ihmisten virkistykseen. Maatalousvaltaisen, haja-asutuksen luonnehtiman Ruuhijärven alueella viheraluerakenne muodostuu suurimmaksi osaksi maatalouskäytössä olevista pelloista ja niitä ympäröivistä metsistä, mutta myös alueen asutuksen ja pihapiirien tonttivihreästä sekä kasvullisista ranta- ja vesistöalueista. Viheryhteydet ympäröiville alueille ovat yhtenäiset, rakentuen lähinnä erikäisistä ja -rakenteisista metsistä – monipuoliselle eliöstölle löytyy runsaasti ekologisia käytäviä ja elinympäristöjä. Myös tulevaisuudessa alueen suunnittelussa on tärkeää ottaa huomioon viheralueiden riittävyys ja yhtenäisyys, ja turvata näin luonnon monimuotoisuutta. Alueen vakituksilla ja vapaa-ajan asukkailla on hyvät mahdollisuudet nauttia virkistysarvoista, luonnosta ja rakentamattomasta luonnonympäristöstä – joskin varsinaisia ulkoilureittejä ei ole, vaan viheralueiden kulkuyhteydet ovat pääosin metsäpolkuja ja -teitä. Kaupungin toimista kunnossa pidettäviä lähivirkistysalueita ei alueella toistaiseksi ole.

Ruuhijärvi on maaseutumainen, rauhallinen kylä, jossa ei ole melu- tai saasteongelmia. Luonnontilaisia alueita on runsaasti. Alueen viheralueet toimivat yhteyttäjinä, hiilensitojina, ilman ja veden puhdistajina, ja ne säätelevät ravinteiden kiertoa ja näin myös ihmisten elinolosuhteita. Lisäksi ne edesauttavat elinympäristön terveellisyyttä, turvaavat ekologista toimintaa ja säilyttävät alueen lajistollista ja geneettistä monimuotoisuutta. Viheralueiden riittävyyden ja toimintamahdollisuuksien varmistaminen on siis perusteltua myös alueen tulevaisuuden kehittämisessä.

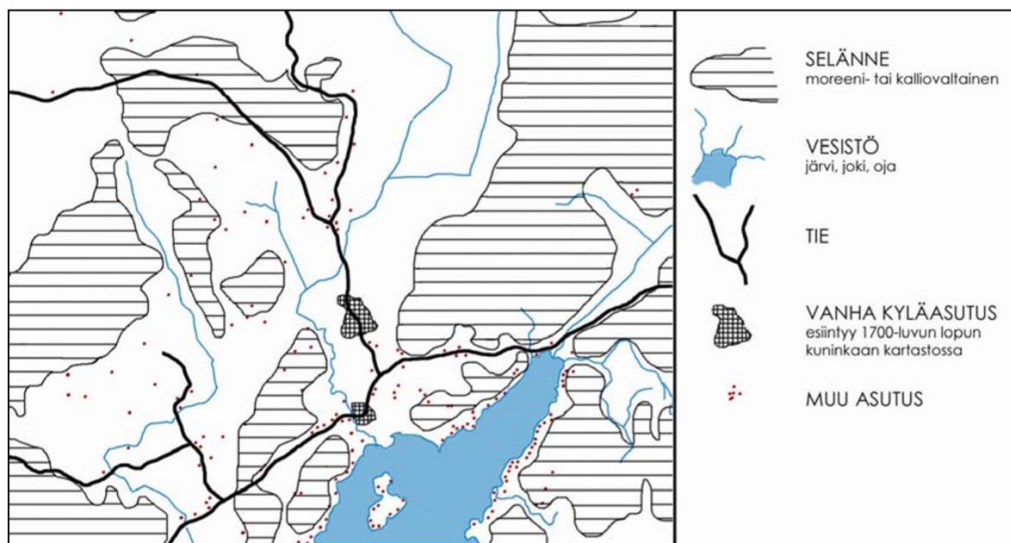
4.6 Maiseman tavoitteet ja maankäyttösuositukset

Ruuhijärven kylä on kulttuurihistoriallisesti ja kulttuurimaisemiltaan arvokas ympäristökokonaisuus, mikä on hyvä pitää mielessä alueen tulevaisuuden suunnittelussa. Alueen perinteinen kulttuurimaisema vesistön ja kumpuilevien selänteiden syleilyssä on maakunnallisessakin mittakaavassa ainutkertainen, ja sille ominaisten piirteiden ja paikallisen identiteetin vaaliminen on tärkeää myös tulevilla vuosikymmenillä. Nykyisen Lahden kaupungin on tärkeää huomioida ja säilyttää nykyisellä alueellaan myös maaseudulle ominaisia arvoja ja maisemia. Toisaalta alueellisen kehityksen ja maaseutu-

maisemien kulttuuriperinnön yhtäaikainen turvaaminen voi olla haasteellista (Hirvonen ym. 2016: 24).

Lahden kaupungin reuna-alueella sijaitsevan Ruuhijärven kylän maisematiloja luonnehtivat avoimet maatalousmaisemat, Ruuhijärven vesistö sekä niitä ympäröivät korkeat sulkeutuneet metsäselänneet (kuva 24). Asutus on hajanaista, ja se on levinnyt historiallisten kylätonttien ympäristöön. Alue on säilyttänyt näihin päiviin saakka maaseudulle ominaisen maiseman, tunnelman ja luonnonkauneuden.

Ruuhijärven maisemapelkistys

Kuva 24. Ruuhijärven kylän maisemapelkistys (Päijät-Hämeen liitto ym. 2006).

Alueen tulevaisuuden kehittämisessä pientalojen uudis- ja täydennysrakentaminen on mahdollista ja todennäköistä. Alueen luonteelle sopivaa rakentamista on puutalojen suosiminen, hillitty rakennusoikeus (100–200 k-m²), maltillinen rakennustehokkuus (esim. $e = 0,2$) sekä riittävä tonttikoko (vähintään 1 000 m²). Tulevaisuudessa uudisrakentaminen on hyvä sijoittaa *Ruuhijärven järvikylän* maisematyyppiin, jo olemassa olevien rakennusten läheisyyteen. Samalla on suotavaa huomioida, että uudisrakentaminen täydentää luontevasti alueen maalaisidylliä, myös ulkoasultaan ja väritykseltään. Perinteiset harjakatot ja runsas pihakasvillisuus ovat edullisia Ruuhijärven maisemakuvan kannalta. Olemassa olevien mautilojen toimintaedellytykset on syytä ottaa huomioon, ja mahdollistaa tarpeen vaatiessa

tilakeskusten maltillinen laajentaminen. Pohjavesialueiden ja pohjavesien sekä myöskin pintavesien laadun suojeleminen on huomioitava toimenpiteissä ja hulevesien käsittelyssä.

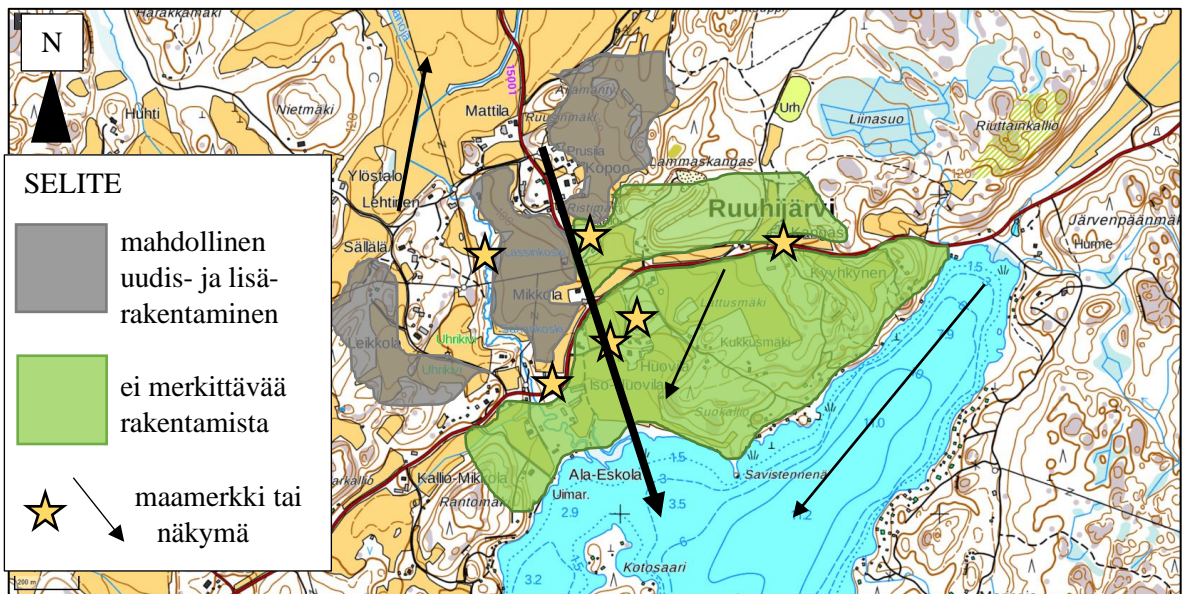
Selännealueet ovat herkkiä maisematiloja korkeutensa vuoksi: niissä tehtävät muutokset näkyvät maisemassa helposti ja kauas, eli niiden sietokyky on pieni (Hirvonen ym. 2016: 26). Ruuhijärven kulttuurimaisemaa ympäröivät selänteet on hyvä jättää luonnontilaisiksi ja koskemattomiksi eheän, alueelle tyypillisen maisemarakenteen säilyttämiseksi. Niin ikään *laaksot* ovat sietokyvyltään alhaisia – ne ovat maaston alimpia osia ja usein maanviljelyn käytössä. Viljelyskäytössä olevat laaksot ovat kulttuurimaisemalle ominaisia avoimia tiloja eivätkä sovellu usein rakentamiseen maaperänsäkään suhteen (Hirvonen ym. 2016: 27). Ruuhijärvellä perinteisen maalaismaiseman säilyttäminen edellyttää laaksojen peltojen jättämistä maatalouden tarpeisiin sekä maatalouden elinvoimaisuuden turvaamista – *Pohjoisen Ruuhijärven ja Savisteen maatalousmaiseman* maisematyyppien maankäyttö on hyvä säilyttää jatkossakin maatalousvaltaisena.

Rinteet ovat selännealueiden ja laaksojen vaihtumisvyöhykettä, ja niiden sietokyky maisemamuutoksille ja toimenpiteille on suuri. Näin ollen ne ovat perinteistä rakentamisen sijoittumisvyöhykettä. Myös Ruuhijärvellä on hyvä suunnitella uutta rakentamista rinteiden alempiin tai keskiosiin, jossa muutokset sulautuvat luontevasti maisemaan. Etelärinteet sekä moreeni- ja hiekkamaat ovat tavallisesti parhaita rakennuspaikkoja. Tienrakentaminen on hyvä suunnitella niin, että tiet noudattavat pinnanmuotojen alempia, näkymättömämpiä osia (Hirvonen ym. 2016: 29, 39). Uuden tiestön tulee hyödyntää mahdollisimman paljon jo olemassa olevaa liikenneverkkoa. Maiseman suuntautuneisuus, yhtenäisyys ja kulttuuriset piirteet on otettava huomioon.

Ruuhijärvellä keskeiset maamerkit ja edustavat näkymät on hyvä jättää toimenpiteiden ulkopuolelle. Tällainen merkittävä ominaisnäkyä Ruuhijärvellä on esimerkiksi kyläkeskuksen risteysalueelta etelään avautuva järvinäkyä ja rantapellon keskellä kohoava yksittäiskuusi. Olisi suotavaa, että tulevaisuudessa kaikilla kylän asukkailla, vapaa-ajan asukkailla ja vierailijoilla olisi mahdollisuus nauttia tästä Ruuhijärven järvikylää identifioivasta näkymästä ja maisemasta. Lisäksi esimerkiksi Kankaan–Kyyhkysen

talokokonaisuus ja muu arvokas rakennusperintö sekä pitkät näkymäakselit olisivat suositeltavia säilyttää omina kokonaisuuksinaan ilman välitöntä lisärakentamista – näin kunnioitetaan maalaismaiseman hierarkiaa. Ruuhijärven ranta-alueet ovat jo suurelta osin rakennettuja, joten jäljellä oleva vapaa rantaviiva sekä rantapelot on hyvä säilyttää rakentamattomana. Rakentaminen niemien kainaloihin ja lahtiin on kuitenkin maiseman kannalta mahdollista, mikäli kohteen mitoituslukema sen sallii.

Tärkeintä Ruuhijärven alueen jatkokehittämisessä on turvata alueen kulttuurimaiseman, paikallisen järvikyläidentiteetin ja elinympäristön luonnonkauneuden säilyminen myös historiallisia arvoja silmällä pitäen. Kuvassa 25 esitän Ruuhijärven alueen alustavat maankäyttösuositukset. Paikallisen kulttuuriympäristön ja maisemakuvan kunnioittaminen on oltava suunnittelun reunaehto. Merkittävät muinaisjäännös-, kulttuuriperinnön sekä luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat kohteet suojavyöhykkeineen on säilytettävä tulevillekin sukupolville. MRL 39 §:n mukainen maisema- ja luonnonarvojen vaaliminen on keskiössä alueen tulevaisuuden suunnittelussa, ja alueen kehittämistä tulee jatkaa maaseutumaiseman ja historiallisen kerroksellisuuden ehdoilla.

Kuva 25. Ruuhijärven alueen alustavat maankäyttösuositukset. Taustakartta © Maanmittauslaitos.

5 Johtopäätökset ja yhteenveto

Maankäyttö ja rakennuslaki (132/1999) on tällä hetkellä myllerryksessä, sillä se on tarkoitus uudistaa viimeisen parinkymmenen vuoden aikana tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten vuoksi. On mielenkiintoista seurata, minkälaisen aseman maisema-asiat saavat uudessa lainsäädännössä. Maankäytön suunnittelun prosessit ovat digitalisoitumassa, ja tulevaisuudessa niiden pohja tulee olemaan sähköisissä aluetietomalleissa (Ekroos ym. 2018: 29–30). Aluetietomallien pyrkimyksenä on EU:n Inspire-direktiivin (2007/2/EY) mukaisesti saattaa paikkatiedot ja suunnittelun aineistot koko Euroopan laajuiseen käyttöön myös maankäytön suunnittelun osalta. Inspire-direktiivin pohjalla on ajatus tietojen yhteiskäytön tuomista hyödyistä sekä avoimuudesta.

Maisemaselvitykset ovat edelleen tärkeitä maankäytön suunnittelun apuvälineitä. Tulevaisuudessa myös ne ovat todennäköisesti löydettävissä yhteisistä aluesuunnitteluun liittyvistä tietomalleista. Maisemaselvitykset tuovat arvoa vaikutusten arviointiin ja maisema-arvojen huomiointiin, edesauttaen näin suunnittelun onnistumista. Nykyinen lainsäädäntö antaa varsin hyvät puitteet maisema-arvojen säilyttämiselle ja vaalimiselle – toisaalta mielestäni maankäytön suunnittelu on ollut menneillä vuosikymmenillä monelta osin melko ”konemaista”, tiettyyn muottiin ahdettua virkamiestyötä, joka ei kaikissa tapauksissa välttämättä ole priorisoinut maisemakysymyksiä kasvun tavoittelun ja yhdyskuntarakenteen laajentamisen edelle. Tämä ei tosin ole välttämättä ollut mahdollistakaan.

Maisemakysymysten ja subjektiivisen maisema-arvotuksen tulisi mielestäni saada tulevassa lainsäädännössä vankka jalansija asettamalla suunnittelussa kerättävä kokemusperäinen tieto korostetumpaan asemaan. Maisemien arvottaminen ja analysointi vaatii asiantuntijuutta, mutta myös maisemassa elävien ihmisten kokemusperäiset tiedot ja subjektiiviset tulkinnat ovat arvokkaita suunnittelun taustatiedon lähteitä. Maisemilla voi olla arvoja tai ulottuvuuksia, jotka eivät ole löydettävissä yhteisesti hyväksytyillä mittareilla tai indikaattoreilla. Olenkin vilpittömän iloinen erilaisten osallistavien PehmoGIS-menetelmien yleistymisestä; ne mahdollistavat kommunikatiivista suunnittelua, asukkaiden ja suunnittelijoiden välistä dialogia sekä monipuolistavat vaikutusten arviointia ja uuden

aluetiedon syntymistä. Asukkaiden ja muiden osallisten kokemustiedon huomiointi antaa heille tunteen siitä, että heidän mielipiteellään on merkitystä. Tämä edesauttaa kokemustiedon ja näkökulmien saantia myös jatkossa, mikä edelleen parantaa alueellisen taustatiedon laatua. Myös maisemainventointien tapauksessa ihmisten tuottaman kokemusperäisen tiedon hyödyntäminen monipuolistaa ja parantaa saatavan tiedon laatua. Esimerkiksi valtakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden päivitysinventoinnissa pyrittiin inventointiprosessista tiedottamaan avoimesti ja edistämään osallisuutta järjestämällä keskustelutilaisuuksia ja kyselyitä paikallisille asukkaille (Linkola ym. 2018: 11). Tämä kertoo arvostuksesta ihmisten subjektiivisia kokemuksia kohtaan ja avoimesta, kommunikatiivisesta suunnittelukulttuurista, joita on hyvä pitää esillä myös maankäyttö- ja rakennuslain uudistusta ajatellen.

Maisemaselvitykset ovat perinteisesti pyrkineet tuottamaan objektiivista tutkimustietoa selvityskohteistaan. Esimerkkejä tällaisista mitattavista tai mallinnettavista maisematekijöistä ovat esimerkiksi luonnonolosuhteet, kuten kallio- ja maaperä, pinnanmuodot, vesistöt ja kasvillisuus – näiden perusteella maisemia on ollutkin tapana jakaa erilaisiin tyyppihin ja alueisiin. Maisemaan syventyminen vaatii kuitenkin subjektiivista tulkintaa: kuinka maisemaa voisikaan arvottaa tai jaotella objektiivisesti? Kuinka erilaisia näkymiä, maamerkkejä tai maiseman solmukohtia voisi eritellä systemaattisiin mittauksiin perustuen? Jokainen maisema-analyysin tekijä päätyy todennäköisesti erilaiseen lopputulokseen nostamalla maisemasta esiin erilaisia elementtejä – jokainen havainnoi ja ymmärtää ympäröivää todellisuutta omien arvojensa ja kokemustensa pohjalta. Jokainen maiseman tulkinta ja analyysi on kuitenkin ainutlaatuinen ja oikea; väärää ei voi olla, vaikka mielipide-eroja voisikin syntyä. Maisemien ja maankäytön suunnittelussa, jos jossain, tarvitaan kompromisseja eri intressien kesken.

Ruuhijärven selvitysalueen osalta tulkitsin maisemaa luonnollisesti eniten näköaistiin perustuvien havaintojen pohjalta. Toki mielessäni epäröin jatkuvasti, korostuvatko inventoinnissani tietyt maiseman elementit liikaa – omien kokemusteni ja arvojeni pohjalta esimerkiksi Ruuhijärven vesistö sai maisemassa valtavan merkityksen. Toisaalta huolenaiheena oli, etten mahdollisesti kykene huomioimaan joitain olennaisia tai tärkeitä maisematekijöitä, joita joku toinen inventoija tai paikallinen asukas olisi huomionut.

Loppujen lopuksi voin kuitenkin sanoa, että päätin antautua oman kokemukseni ja tulkintani vietäväksi. Luotin havaintoihini ja kykyyni poimia maisemasta tekijöitä, jotka mielestäni olivat merkityksellisiä. Kaikki aistini toivat maisemaan omia vivahteitaan ja elementtejään. Äänet, kuten lintujen laulu ja järven liplatus; maaseudun tuoksut; aiemmin maaseudulla viettämäni aika vaikuttivat varmuudella maisemakäsitykseeni.

Huomasin maisema-analyysiä tehdessäni olevani sekoitus sekä positivistia että humanistia. Heikkilän ja Timosen (2003: 6) tapaan ymmärrän maisemassa olevan itsestäni irrallaan olevia osia ja kokonaisuuksia, kuten metsiä, kukkuloita ja peltoja. Ne ovat olemassa ilman minua ja havaintoani. Voin kuitenkin sanoa, että maisema syntyi yhtä lailla mielessäni. Siinä oli ulottuvuuksia, joita ei voi tilastollisesti mitata. Ulkopuolisena tekemäni havainnot antoivat aistimalleni maisemalle yhden sen merkityksistä. Merkityksiä ja todellisuuksia on yhtä monta kuin on havainnoijiakin, oikeaa ja väärää ei ole. Näin ollen voin Häklin (1999: 81) tapaan todeta, että maisema muodostui myös subjektiivisesti, kokemukseni tuloksena. Fyysinen, objektiivinen maisema ilman subjektiivista tulkintaa ja merkityksenantoa on vaillinainen.

Kannatan Tarja Keisterin (1990: 46) ajatusta, jossa maiseman monimutkainen cocktail muodostuu sekä konkreettisuudesta että kokemuksellisuudesta. Fyysinen maisema tarjoaa mielelleni ärsykkeen ja maisema täydentyy yksilöllisesti päässäni. Tiede perustuu toistettavissa oleviin mittauksiin, mutta yhtä lailla myös tiedettä tekevien tulkintoihin. Näin ollen katson olevani oikeutettu – kaikkien muiden tavoin – tulkitsemaan ja analysoimaan maisemaa. Maisemaselvitykseni antaa Ruuhijärvelle oman tulkintansa. Se on täysin validi ja vapaasti täydennettävissä muiden ihmisten näkemyksillä ja kokemuksilla. Se on eräs minun yrityksistäni ymmärtää ympärillä olevaa maailmaa – tai ainakin Ruuhijärven kokoista aluetta siitä. Ilman minua ja subjektiivista kokemustani ei olisi olemassa tätä maisemaselvitystä – mutta ei myöskään ilman Ruuhijärven fyysistä, aineellista maisemaa.

Ehkä jotain jäi huomioimatta, tahattomasti tai tahallisesti. Ehkä huomioin jotain, mitä toiset eivät ole vielä huomioineet. Oli se sitten paikoin kaunis tai epämiellyttävä, joka tapauksessa Ruuhijärven maisema oli tietysti paikassa ja ajassa hetken minun.

6 Lähteet

- Aarrevaara, E., Uronen C. & Vuorinen T. (2006). *Päijät-Hämeen maisemaselvitys*. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja C, osa 22.
- Ahola, T. (2005). *Rakennusinventointi – Nastola*. Hämeen ympäristökeskuksen moniste 101/2005. Hämeen ympäristökeskus, Hämeenlinna. 55 s.
- Cosgrove, D. (1989). *Geography is Everywhere: Culture and Symbolism in Human Landscapes*. Teoksessa: Gregory, D. & Walford R. (toim.) (1989). *Horizons in Human Geography*. Palgrave, Lontoo. 118–135.
- Ekroos, A., Katajamäki H., Kinnunen H., Lehtovuori P. & Staffans A. (2018). *Maankäytön ja rakentamisen ohjauksen uudistaminen*. Ympäristöministeriön raportteja 7/2018. Ympäristöministeriö, Helsinki. Saatavissa: <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160553>>. Viitattu 7.1.2019.
- Haarni, T., Karvinen M., Koskela H. & Tani S. (1997). *Johdatus nykymaantieteeseen*. Teoksessa: Haarni, T. ym. (toim.) (1997). *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere. 9–34.
- Heikkilä, T. & Timonen R. (2003). *Suomalainen kansallismaisema*. Otava, Helsinki.
- Heikkilä, T. (2007). *Visuaalinen maisemaseuranta. Teksti*. Kustannusosakeyhtiö Musta Taide, Helsinki. 232 s.
- Henriksson, M. & Myllyvirta T. (1993). *Ruuhijärven kuormitus selvitys*. Itä-Uudenmaan ja Porvoonjoen vesien- ja ilmansuojeluyhdistys ry.
- Hietala-Koivu, R., Joutsalmi S. & Tyrväinen L. (toim.) (2006). *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden muutoksen arvioiminen. Selvitys maiseman seurantaindikaattoreista*. Suomen ympäristö 6/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki. Saatavissa: <<http://helda.helsinki.fi/handle/10138/38759>>. Viitattu 17.10.2018.
- Hirvonen, A., Koski K., Ahro J., Söyrinki R. & Pakkanen H. (2016). *Maisema, opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun*. ProAgria Etelä-Suomi ry, Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset & Ympäristöministeriö. 69 s. Saatavissa: <<https://www.maajakotitalousnaiset.fi/sisalto/maisema-opas-arvokkaiden-maisema-alueiden-maankayton-suunnitteluun-landskap-guide-planering>>. Viitattu 19.11.2018.
- Häkli, J. (1999). *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Vastapaino, Tampere. 231 s.
- Grönholm, S. (toim.), Alviola R., Kinnunen K. A., Kojonen, K., Kärkkäinen N. & Mäkitie H. (2010). *Retkeilijän kiviopas*. Geologian tutkimuskeskus. Saatavissa: <http://tupa.gtk.fi/julkaisu/erikoisjulkaisu/ej_078.pdf>. Viitattu 9.10.2018.
- Jauhiainen, J. S. & Niemenmaa V. (2006). *Alueellinen suunnittelu*. Vastapaino, Tampere. 292 s.
- Kanninen, V. & Bäcklund P. (2017). *Kansalaisosallistumisen institutionaaliset rajat?* Teoksessa: Bäcklund, P. ym. (toim.) (2017). *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Suomen Yliopistopaino Oy. 16–33.

- Keisteri, T. (1990). *The study of changes in cultural landscapes*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Fennia 168:1, 31–115.
- Koivu, V-P., Korkala P., Laitio M., Manninen R., Paaajanen P., Palomäki J., Rossi L. & Vänskä V. (2013). *Yleiskaavoituksen uusia tuulia*. Ympäristöministeriön raportteja 10/2013. Helsinki. 60 s.
- Kurtto, A. & Helynranta L. (toim.) (2014). *Otavan värikasvio*. 9. painos. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu. 272 s.
- Lahden kaupunki (2018a). Lahden karttapalvelu. Verkkosivu. Päivitetty 21.10.2018. Saatavilla: <<https://kartta.lahti.fi/ims>>. Viitattu 24.10.2018.
- Lahden kaupunki (2018b). Voimassa olevat osayleiskaavat. Verkkosivu. Saatavilla: <<https://www.lahti.fi/palvelut/kaavoitus/yleiskaavoitus/voimassa-olevat-osayleiskaavat>>. Viitattu 24.10.2018.
- Lahden kaupunki (2018c). Melualueet. Verkkosivusto. Saatavilla: <<https://www.lahti.fi/palvelut/luonto-ja-ymparisto/ympariston-tila/melualueet>>. Viitattu 7.11.2018.
- Linkola, H., Eloranta L., Forss S., Heikkilä T. & Heliölä J. (2018). *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista annetut lausunnot ja kannanotot*. Ympäristöministeriön raportteja 14/2018. Helsinki.
- Linkola, H. (2013). *"Niin todenmukainen kuin mahdollista": Maisemavalokuva suomalaisessa maantieteessä 1920-luvulta 1960-luvulle*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, geotieteiden ja maantieteen laitos. Saatavissa: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/41962>>. Viitattu 3.10.2018.
- Litwin, U., Baciorek S. & Plech I. (2017). *The methodology of valorising and assessing landscape*. Journal of Ecological Engineering 18(1): 210–230.
- Loures, L., Loures A., Nunes J. & Panagopoulos T. (2015). *Landscape Valuation of Environmental Amenities throughout the Application of Direct and Indirect Methods*. Sustainability 7(1): 794–810.
- Löytönen, M. (1999). *Ihmiset maisemassa*. Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe L. (toim.) (1999). *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 55–69.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL 5.2.1999/132)
- Motloch, J. L. (2000). *Introduction to Landscape Design. Second Edition*. John Wiley & Sons. 369 s.
- Museovirasto (2018). Arkeologinen kulttuuriperintö. Verkkosivu. Saatavilla: <<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto>>. Viitattu 24.10.2018.
- Nahuelhual, L., Laterra P., Jiménez D., Báez A., Echeverría C. & Fuentes R. (2018). *Do people prefer natural landscapes? An empirical study in Chile*. Bosque (Valdivia), 39(2): 205–216.

- Nyman, M. (2013). *Maisemaselvitys. Tietoa maisemasta ja suuntaviivoja suunnittelun tueksi*. Opas 9/2013. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.
- Perälä, T., Nerg S., Rope A-M., Tikkala J. & Helminen H. (2010). *Lahden maisemarakenne ja viheralueet*. Lahden tekninen ja ympäristötoimiala / maankäyttö, heinäkuu 2010.
- Pettit, C., Cartwright W., Bishop I., Lowell K., Pullar D. & Duncan D. (2008). *Understanding Landscapes through Knowledge Management Frameworks, Spatial Models, Decision Support Tools and Visualisation*. Teoksessa: Pettit, C. ym. (toim.) (2008). *Landscape Analysis and Visualisation. Spatial Models for Natural Resource Management and Planning*. Springer, Berliini, Heidelberg. 3–16.
- Pitkänen, K. (2011). *Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu. 106 s.
- Päijät-Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus & Lahden ammattikorkeakoulu (2006). *Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu*. Päijät-Hämeen maisemaselvityksen osaraportti. Lahti.
- Päijät-Hämeen liitto (2018). Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 – Päijät-Hämeen liitto. Verkkosivusto. Saatavilla: <<http://www.paijat-hame.fi/maakuntakaava/maakuntakaava-2014-valmistelussa/>>. Viitattu 7.11.2018.
- Raivo, P. (1997). *Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä*. Teoksessa: Haarni, T. ym. (toim.) (1997). *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere. 193–210.
- Raivo, P. J. (1999). *Maisemat ja mielikuvat*. Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe L. (toim.) (1999). *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 70–87.
- Rautamäki, M. (1989). *Maisema rakentamisen perustana. Selvitys 2/1989*. Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Helsinki. 48 s.
- Rekola, M. (2018). *Kokemuksellinen tieto valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivytysinventoinnissa*. Pro gradu, ympäristöpolitiikka ja aluetiede. Johtamiskorkeakoulu, Tampereen yliopisto. 82 s.
- Rosqvist, D. (2014). *Sibbesborgin uusi kaupunki. Maalaismaiseman arvoista uuden kaupunkimaiseman piirteiksi*. Diplomityö. Aalto-yliopisto, Arkkitehtuurin laitos. 126 s.
- Sepänmaa, Y. (2018). *Esteettinen maisemasuhde ja ympäristövastuu – Tunteen, tiedon ja taidon liitto*. *Elore* 25:1, 13–27. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
- Siitonen, M. (2004). *Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven rantayleiskaava. Luonto- ja maisemaselvitys*. Ympäristötutkimus Metsätähti Oy.
- Silvennoinen, H. (2017). *Metsämaiseman kauneus ja metsänhoidon vaikutus koettuun maisemaan metsikkötasolla*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto, Luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta, Joensuu. 86 s.

- Sláma, J., Bystřický V., Štych P., Fialová D., Svobodová L. & Kvítek T. (2018). *Golf courses: New phenomena in the landscape of the Czech Republic after 1990*. *Land Use Policy* 78: 430–446.
- Steiner, F. R. (2008). *The Living Landscape, Second Edition: An Ecological Approach to Landscape Planning*. Island Press, Washington D.C. 496 s.
- Suomen metsäkeskus (2018). Karttapalvelut – Metsään.fi. Metsälain erityisen tärkeät elinympäristöt. Verkkosivusto. Saatavilla: <<https://www.metsaan.fi/karttapalvelut>>. Viitattu 7.11.2018.
- Suomen ympäristökeskus (2019). Vesikartta – ekologinen tila. Verkkosivusto. Saatavilla: <paikkatieto.ymparisto.fi/vesikartta/>. Viitattu 2.2.2019.
- Tani, S. (1995). *Kaupunki Taikapeilissä. Helsinki-elokuvien mielenmaisemat – maantieteellisiä tulkintoja*. Väitöskirja. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1995:14. 197 s.
- Tyrväinen, L., Hietala R., Silvennoinen H. & Sipilä M. (2007). *Maisema asukkaiden silmin. Tapaustutkimus Koskenkylässä ja Pernajanlahdella*. Suomen ympäristö 25/2007. Ympäristöministeriö. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/38412>>. Viitattu 2.11.2018.
- van Zanten, B.T., Verburg P.H., Scholte S.S.K. & Tieskens K.F. (2016). *Using choice modeling to map aesthetic values at a landscape scale: Lessons from a Dutch case study*. *Ecological Economics* 130: 221–231.
- Wager, H. (2006). *Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö*. Päijät-Hämeen liitto A159, 2006. Saatavilla: <http://www.paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2015/09/J2006_A159_Paijat_hameen_rakennettu_kulttuuriymparisto.pdf>. Viitattu 22.10.2018.
- Weckman, E. (2006). *Tuulivoimalat ja maisema*. Suomen ympäristö 5/2006. Ympäristöministeriö. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/38732>>. Viitattu 4.1.2019.
- Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus SYKE (2018). *Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet*. Verkkosivu. Päivitetty 15.5.2018. Saatavilla: <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet>. Viitattu 5.10.2018.

LIITE 1

Maisemaselvityksen aineistoluettelo Lahden kaupungin maankäytön osastolta

- Ilmakuvat 2014, 2017 (Maanmittauslaitos)
- Historialliset kartat
 - Kuninkaan Kartasto 1776–1805
 - Senaatinkartta 1875
- Peruskartat 1965, 1976, 1980, 1989, 2018 (Maanmittauslaitos)
- Ruuhijärven LUMO-kohteet (Lahden kaupunki, 2018)
- Lahden kaupungin maisemarakennekartta (M. Silvast, 2018)
- Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven rantayleiskaava: kartta, merkinnät ja selostus (Lahden kaupunki, 2006)
- Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven rantayleiskaavan luonto- ja maisemaselvitys (M. Siitonen, 2004)
- Iso-Kukkasen, Salajärven ja Ruuhijärven rantayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi (A. Malinen, Lahden kaupunginmuseum, Päijät-Hämeen maakuntamuseo, 2005)
- Ruuhijärven kuormitusselvitys (M. Henriksson & T. Myllyvirta, 1993)
- Rakennusinventointi – Nastola (T. Ahola, 2005)
- Lahden maisemarakenne ja viheralueet (T. Perälä, S. Nerg, A-M. Rope, J. Tikkala, H. Helminen, 2010)
- Päijät-Hämeen maisemaselvitys (E. Aarrevaara, C. Uronen & T. Vuorinen, 2006)
- Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö -selvitys (H. Wager, 2006)
- Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu (Päijät-Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus & Lahden ammattikorkeakoulu, 2006)